

Алдаяров Туратбек Алдаяр уулу –АГА уулу.

Жети ата оюну-Уйкашмак

АГА уулунан жаңы сабак-“Уйкашмак-чийме”.

Тамсилдер

Жалпы орто билим берүүчү мекемелерде адеп-ахлакка тарбиялоо иштерин жүргүзүүгө арналат.

Адеп мугалимдери жана класс жетекчилер ошондой эле 5-11-класстардын окуучуларды үчүн адеп сабагынын программасына ылайык иштелди.

БИШКЕК-2011

Тамсилдердин тарбия иштерине жасай турган жардамы.

Тамсилдер башынан эле таалим - тарбия иштери үчүн иштелген. Адамда болгон терс сапаттарды каймана түрүндө чагылдырып, кейипкерлерди айбанаттар менен алмаштырып келишкен. Мисалы, Тоголок Молдонун «Иттин доолдай тиктирем» деген тамсили жалкоо, чыгымы жок адамды тарбияга чакырса, дагы бир тамсили мактанчаактыкты, кошоматчылыкты айгинелеп турган.

И.В. Крылов өз тамсилдеринде көптөгөн жаман мүнөздөрдү чагылдырган.

Мисалы: «Ийнелик менен кумурска»

Эмгекчил менен жалкоонун жоруктарын айтат. Жалкоолук кайда алып бараарын айгинелеп, так көрсөтөт.

«Ак куу, чортон балык жана чаян» деген тамсилинде, бир ишти башташкан адамдардын, ар кайсы ишти чөп башылап, өзү билемдик менен алектенип, иштин жүрүшүнө залакасын тийгизген жоруктарын айтат.

Менин калемиме таандык тамсилдер, адеп сабагына байланыштуу жазылып, балдарды терс таасирлерден арылтууга багытталган жактары менен айырмаланат.

Мисалы «Коенек менен көк дөбөт».

Мында азыркы мезгилде мектеп турмушунда кезиге калуучу балдардын компьютерге кызыгып:

1. Акча коротуп.
2. Сабактан качып.
3. Калптарды айтып.
4. Жаман таасирлерди алып.
5. Убактысын кетирип.

Жатышкандарына каршы жүргүзүүлүчү иштер иштелет.

Түрк тилдүү элдер 16-17-кылымдарда ойношкон, негедир кийин “Бурима” деп белгилүү болгон, төмөндө үлгүсү бериле турган оюнга «Уйкашмак» деген атты ылайык көрүп, ошол аталыш менен атадык, неге дегенде «бурима» аталышы француз тилинен алынган экен, алар дагы ошол эле кылымдарда бул оюнду ойношкон деген маалымат бар.

Аталган оюн табышмак, жаңылмач, ж.б.у.с. оюндардай эле кезегинде тарбия берүүчүлүк максатта ойнотулуп жүрсө керек. «Табышмак» деген аталыштын –мак-деген куранды мүчөсүн алып, «Уйкаш» сөзүнө уласак «уйкашмак» келип чыкты, мындан ары оюн «Уйкашмак» оюну деп аталат. Табышмак менен уйкашмак жашташ эле болуу керек деп божомолдойм, ага сиздер деле кошулат болушуңар керек.

Табыш керек табышмакты, уйкаштырыш керек уйкашмакты, деп экөөнүн тең аткарылыштары окшош болуп жатпайбы, демек бизге бул оюнду мураска калтырышкан бабалардын рухтары “уйкашмак” деген

аталышка ыраазы болот, деп ойлойм,балким учурунда ошондой аталып жүргөндүр,тактоо эми оюндун тарыхын изилдөөчүлөрдүн иши.

Оюндун шарты жана жаралышы; илгери түрк тилдүү элдерде жазуусу жок болгондуктан оозеки чыгармачылыгы өнүгүп келген,- деп айтылат.”Уйкашмак”оюну дагы ошол жолду басып өткөн, орто жолдо белгисиз бир себептер менен ойнолбой да калган,ага карт тарых күбө, эмне үчүн эми ошол бабалардын оюнун адеп сабагында колдонсо болбосун, болот эң эле натыйжалуу колдонулат.

Аны мен көп жылдык мугалимдик,тарбиячылык ишимде байкай алдым,уйкашмактарды жазып алып, класста окуучуларды ойнотсом, алардын кыйла жанданып (активдешип) кетишкенин байкап жүрдүм,ыр жазууга кызыга баштаган балдар четтен чыкты, экинчиси, тарбиялык максатым дагы орундала баштады; Балдар арасында боло келген кемчиликтерди “уйкашмак”оюнуна кошо коюп ойногондо, окуучулар өз кемчиликтерин сезип калышып,ыңгайсызданган учурларын байкап жүрдүм .”Уйкашмак”жана “уйкашмак-чийме “ оюндарынын аткарган иштерин сөзүмдүн аягында санап берем.

Эми оюндун ойнолуш шарты тууралуу .Байыркы замандарда азыркыдай окууга,билим алууга мүмкүнчүлүк жок болгон, анда мектеп деген кайдан.

Кышкысын жылуу бозүйдө,жайкысын гүлдүү дөбөдө олтуруп алышып,жаңылмач,табышмак,биз кеп кылып жаткан уйкашмак жана дагы андан башка көптөгөн оюндарды ойношкон эмеспи . Анда ыр жандуу акылкөй ата, же энеби балдарды тегеректетип олтургузуп алып,жогоруда сөз болгон

«Уйкашмакты» мындай ойношсо керек:

Бир жандуу адам алгач олтургандарга кыдырата көз жүгүртүп алып, арасында олтурган кир келген кызды байкап, аны тарбияга чакырсам,ыр жандууларына дем берсем, деп ойлоп төмөндөгү төрт сапты айтат:

Айлыбызда бир кыз бар
Үстү-башын карабайт.
Тарак алып колуна,
Чачын такыр (тарабайт).

Кашага алынган сөз, балдар тапсын деген максат менен жашырылат, шыктуулары тап алышат, аларды ата мактап, келечекте андан төкмө акын, жамакчы,манасчы,кошокчу чыгаарын, жанында алып жүрүп, аларды күлүк таптагандай таптаарын айтат, бир максат орундалды, керектүү баланы иликтеп таап алды. Экинчи максаты тарбия иши, тиги кир келген кыз, балдардын артына жашынып, атам билип койду, мындан кийин чачымды тарап жүрөм-деп оңолуу жолуна түштү,бул «Уйкашмак»оюну.

Тамсилдердин аягында бериле турган «Уйкашмак-чийме» оюнуна түшүндүрмө.Бул оюндун дагы мүмкүнчүлүгү кенен, ага сөз аягында ынанысыңар.Анда ирээти менен:

- 1) Ыр жазуунун ыкмаларын үйрөтөт.
- 2) Кыскача адабий теориясын билгизет.
- 3) Окулган же айтылган материалдарга ылайыктап, уйкаштыктарга туура келген ойлорду жылдызчаларга чейинки түз сызыктардын ордуна коюу. Жылдызчалардын ордуна уйкаштыктар

коюлат.

Уйкашмак-чийме оюнунун үлгүсү:

Төмөндөгү оюнда жаратылышты коргоо, ага кандай мамиле жасоо керектиги тууралуу жазыш керек, эки топко бөлүнгөн балдар бири жаратылышты сүйүү тууралуу, дагы бири жаратылышка зыян келтирген учурду жазуусу керек.

- А. _____ ***** (Барчумун),
А. _____ ***** (Чаарчыгын),
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Алчумун).

Мында биринчи топтуу балдар жайлоого барышып, анда көргөндөрүн минтип жазышкан.

Жайлоого жайда барчумун,
Чоң атам баккан чаарчыгын,
Камера алып колума,
Жакшылап тартып алчумун.

Экинчи топтун жазганы:

Тоого жайда барчумун
Анда эликтин чаарчыгын,
Мылтыкты алып колума,
Мээлеп атып алчумун.

Өзүнөр баамдагандай эки башка ойлор жазылып жатат, эми талдоо жүргүзүү керек. Мында сөз, жаратылышты сүйүү керектигин, ал тууралуу биринчи топ жазгандыгын айтуу менен бирге, бул туура мамиле экендигине ынандыруу керек. Экинчи топтун ишин кароодо, алар жазган ойлорду аткарбоо керектигин, андай мамиле тура эместигин эскертүү керек. Минтип логикалык ой жүгүртүүсүн өрчүтүү менен бирге, ыр жазуунун ыкмаларына көнүгүп жатышат.

Колунардагы жыйнакка уйкашмактардын топтому,
Уйкашмак-чийме топтому,

Тамсилдер жана аларга ылайык берилген уйкашмак-чиймелер киргизилди.

Оюндарды ойноо, берилген материалдардын мазмууна таянып иштелет, демек окуучу аны менен жакшы тааныш болуусу керек,

көп учурларда үй иштерин аткарууда, ата- энелердин дагы уйкашмак, уйкашмак-чийме оюндарына кызыгуусу байкалууда, аны ойноо менен бирге балдарына тарбия берип жатышканы билинет.

Тамсилдер менен уйкашмак-чийме оюндарынын бирге ойнотулушу, бири-бирин тарбия ишинде толуктап турушкандыктары таасын болду: тамсилди окуп, аны менен таанышкандан кийин улантып ой жүгүртүп, ал тургай аны берилген уйкаштыктардын жардамы менен ыр кылып жазуу балдарды кандай гана шыктандырбайт.

Эми ошол оюндардын аткарган иштерин (функциясын) тааныштыралы.

Кооз тоос.

(Сулуулугуна, кийиминин кымбат баалуу, модалуу экенине машырланып, башкаларга бой көтөргөн орой балдар, кыздар жөнүндө)

Тоос кооз куйругун жайып басты,
Машырланып анысына,
Айланага ажарын чачты.
Айбанаттар суктанышып сулуулукка,
Аңырайтып ооздорун ачты.
Арстанга жакчу эмес өзүнөн башка,
Ал тургай, ага дагы жакты.
- Үндөп койчу, сүйлөп койчу,
- Дешип, жандыктар жалынып жатты.
Аны сүйлөтүштүн ыгын,
Каркылдак карга тапты:
- Тоостун үнү меникинен,
Алда канча жакшы,
Кана, чүрөк, бир эле ооз,
Кумар кансын, кооз кебинди айтчы,
Дегенде, тоос, өтө жагымсыз,
Токой жаңырткандай үн катты.
Итиркейлери келип бир тобу,
Куюлтуп жиберешти, көздөн жашты.
- Бул сулуунун барынан жогу,
Жолобойбуз – деп, көбү, артын,
Кылчайып карабай, качты.
- Кооз куйругу, көркү курусун,
Кыйкырыгы деңгиретти башты,
Кебин эле сүйлөйт экен уруштун,
- Дешип, туш келди тарап кетишти.
Бакырчаактын жанына кантип турушсун,
- Экинчи жолобойбуз буга, - деп, чечишти.

Жылуу сөз жыланды ийинден чыгарат,
Жагымсыз кепке кимдер кантип чыдамак.

Жан дүйнө көркүн чагылдырган күзгүсү,
Жакшы мүнөз, угумдуу сөз, үлгүсү.
Жүрүм – турум, кыялыңдын гүлдүүсү.

Уйкашмак- чийме оюну.

- А. _____ ***** (Адатың).
А. _____ ***** (Арасың).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жагасың)
А. _____ ***** (Аласың).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Табасың).

Чепкен – чечен менен шым.

Шымдын абдан ачуусу келди,
Багелеги менен бир тээп жерди:
-Көрөт элем бош болсом,
Кур курчап таңышпаганда белди.
Баш кийим, бут кийим баарыңарды,
Көйнөгүңөрдү кошуп, урдум,- деди,
Бири- биринен сурашат алар:
- Бу,шымга эмне болуп кетти, деги?
Көрсө маселе, мында тура,
Кур менен курчалбаганда бекем,
Каалаган жагына шым жалгыз,
Кетип кала бермек экен.
Анда минтет дейт, ага,
Тойлорго кийилүүчү чепкен - чечен:
- Айта турган кебим бар сага,
Кийим- кечени көрдүм эле нечен,
Өзүңдөйдү көрбөптүрмүн, жаңыласың,
Жеке өзүм, баарына жарайм десең,
Эмне, ээбиз сени эле кийип,
Эңсеген жерине жетет бекен?
«Жалгыз таруу ботко болбойт»,
Аны эсиңе түйүп кой бекем.
Жолуң болгур, өзүмчүлүгүм,
Жүрсөң болду аман-эсен».
Жаңжал эмне менен бүттү белгисиз,
Жылдар өттү андан бери эчен.

Балдар баары, жөпжөнөкөй жүрүшсө,
Бир «баатырдын» ою көктө, бийикте.
Жарашса да, жарашпаса да ага,
Ал өтө эле көйрөң кийинген бала.
Теңине албай, бөлөк кишини,
Эми өйдөсүнүп турганын кара,
Кийимине мактанган ал кишиби?
Бир шым кийип алыптыр, артында,
Тизелеринде бар тешиги.
Булганып калбасын деп, бешиги.
Тешип койгон өңдүү болбой, эми ойлон.
Балдарга уят болосуң,
Жүрө берсең, ошол бойдон.
Мадыра баштар жолугушуп жолдон,
Сан чапкылап, каткырышып күлүштү,
Артынан калышпай шылдындап,
Шымдын тешигин көрсөтүшүп,
“Айрөк, айрөк”, - деп, ээрчип жүрүштү.

Уйкашмак – чийме.

- А. _____ ***** (Кандай неме).
А. _____ ***** (Жалгыз эле).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Арсыз беле).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Алыңа чене).

Капчык, чөнтөк, кол.

Капчык, чөнтөк, кол үчөө,
Ынтымактуу маяна тийгиче,
Кичине эле акча- тыйын,
Түшүп калса ичине,
Капчык салам бербей калат,
Мурдун көтөрүп, кишиге.
Кээр сүйлөп, чөнтөккө минтип:
Түндө курортто экенмин түшүмдө.
Сен жүрүптүрсүң тентип,
Сепсемиз болуп, толуптурмун күчүмө.
Анда капчыкты баккан,
Акчаны тапкан, кол айтат ага:
- Кантип түшүндүрсөм сага,
Сенде болсо да, болбосо да акчам,
Өзүңдү көтөрүп, азабыңды тарткан,
Чөнтөк эмеспи, өлөң төшөгүң жаткан.
Кана, унутуп калдыңбы, айтсаң?-деп.
Калыс болуп сүйлөөчүлөр барбы, төп?
Бул эмне себептен айтылган кеп.
Айлананы карап көргүлөчү серептен,
Аранарда капчыкка окшогондор
Анда бир, мында бир көрүнүп,
Жүрүшсө керек ,серектеп.

—
Айрымдар колго түшүп калат,
Айласы кетип, өлөрүн самап.
Кичине эле кыйынчылык келсе башка.
Кайра эле көөп кетет,
Курсагы тое калса, ашка.

Тураатбек Алдаяров. № 68 ГОТК. 12.05.2011.

Уйкашмак – чийме.

- А. _____ ***** (Мактанат).
А. _____ ***** (Актанат
Б. _____ (_____
А. _____ ***** (Жар салат).
В. _____ (_____),
А. _____ ***** (Ач калат).
Г. _____ ***** (Башталат).

Аргымак менен эшек.

- Артта калтырам,-деп аттарды,
Эшек абдан мактанды:
-Жарыштыргылачы алар менен,
Мен алдыда келем,
Бере турган байгеңер ,
Болсун даяр, белен,-деген,
Эшектин сөзүнөн кийин,
Жарыш боло турган жери,
Күн мурунтан белгиленди.
Көрүп ал анан,оюн көргөнү,
Касканактап келген элди.
Кыска жолго түшүп ,жашынып,
Митайымдыгы ашынып,
Айкырыкты салып,биринчи келди,
Эшекең эки кулакты жапырып .
Чай кайнамдан соң ат көрүндү,
Бүткөн боюн чаң кылып,
Топого оонап жиберди эшек,
Калыстардын көзүн жазгырып,
-Мени эмне үчүн тазасың?–дешет,
Бул ошол үчүн керек.
Алыс жүгүрүп, көзүмдөн бери,
Бозала болдум,-дейм да, демек.
Аргымакты кайдан, ага жеңмек.
Акыры калыстар туура чечишти,
Тулпардын турганынан тердеп.
Узак жолго жүгүрсө,
Эшек, деле нымшып келмек.
Ошондо калыстар байкап,
Байгени биринчи келгенине бермек.
Эми кимиси айта алат,
Эшекке байгени бер, –деп.

—
Канча амалданса дагы эшек,
Ката бир жеринен кетет-дешет.

13.06.2011.

- А. _____ ***** (Мактана берет),
А. _____ ***** (Алына ченеп).
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Арына келет).

Кашка чымын менен таракан.

Ашканага кашка чымын,
Тазалык болуп шайланды.
Таракан ага түнкүсүн,
Бере турган болду, жардамды.
Апалары ээлик кылган соң мында,
Ээрчип жүрүшөт экөөнүн тең,
Ызы-чуу түшүп, балдары.
Ашканада алардын изи, тагы жок,
Бир булуң-бурч калбады.
Ошентип алар анда сайран курушту.
Башка бирөө келип калса, урушчу.
Жакын жолотпой казан аякка.
Ал жагына абдан көңүл бурушчу,
Ашпозчу чала жууган идиштерди,
Өзүлөрү тайгалангыдай кылып,
Баарылап тазалап турушчу.
Мизилдетип жалап-жуктап.
Ошентип аткарып жүрүштү жумушту.
Эс алышпай «чырм» этип, уктап.
Бирок негедир эле бир күнү,
Муздаткычка салынбай калган быштак,
Калган тура, быжырап курттап.

Тапшыраарда кимге болбосун кызмат,
Териштирүү керек, чоо-жайын кылдат.
Кызматынан пайдаланып, такен, чыкеңдер,
Доорон сүрүшөт анан, чадырандап жыргап.

Уйкашмак-чийме оюну.

А. _____ ***** (Билбеген).
А. _____ ***** (Жүрбөгөн.),
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Сүйлөгөн).

Кошуна музоолор.

Санаасы чыдабай баладан,
Күрөң уй бүгүн бададан,
Күндөгүдөн эрте келди.
Мулжундаган музоосу:
-Жебей кое тур, жемди,
Курсагым ачты менин-деп,

Энесинин жанын койбой эмди.
Ондуу жедирбей тамакты,
Көмкөрүп, табакты чачты,
Бутун салып, агала кылып жерди,
-Балам болдучу, курсагым ачты,
Дегенге болбой, ушунусун музоо,
Күндө кайталай берди.
Уй кесерип жүрүп, байыды.
Же, себеп үзүмчүлүк айыбы?
Кактап эмгенден, айласы жок,
Баласын эркелете сүзүп, челди:
-Сен ойлобойсуң башка элди,
Качан сага эс кирет,
Келдиң го, торпок болоор жашка,-деди.
Эненин эмгегин билбеди.
Качан токтолот эми, музоо деги.
Бир күнү ал кошунанын,
Тартиптүү музоосун көрдү.
Аны менен дос боло баштады.
Үлгү алып андан, бая баштагы,
Жаман жоруктарын таштады.
Энесин сыйлап ошондон бери,
Оңолуу жолунда, жок эмес дээри.
Бул жакшы жөрөлгө, жакшы белги.

«Ата-энем бар болсун,
Оозу-мурду жок болсун» -деген бала,
Минтип оңолуп калганын кара.

«Эненин көөнү, балада,
Баланын көөнү, талаада».
Карачы күрөң байкуш уй,
Жүрсө дагы, бадада,
Оюнун баары, балада.
Үлгү алып чоңойду,
Күйүмдүү болуп энеге,
Эркелиги жоголду.
Эси болсо, ушинтип,
Эртең эле оңолуу.

Уйкашмак-чийме оюну.

- А. _____ ***** (Балдарын),
А. _____ ***** (Ар дайым).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Арнагын)
А. _____ ***** (Албагын).

Карга кантип ырчы болду?

Токой мектебинде канаттуулар үчүн,
Сайроо классы ачылды.
Алгачкылардан болуп тизмеге,
Карганын каркылдак кызы жазылды.
Үйрөнүп ал деп,- булбулдан,
Уккулуктуу бир жакшы ырды,
Жетелеп келип энеси,
Кузгунга пара берип жатып ,тапшырды.
Башчыбыз макул болгондон кийин,
Бизге «-аний» деш, кыйын,
Карга, кузгундун тууганчылыгы бар,
Карыткан нечен кылым.
Дешип, унчукпай калышты,
Андагы устаттар жамааты.
Бөлөктөргө окшош,болгону,
Учаарына эле эки канаты,
Ырга обонго жок анын,
Тырмактын агындай таланты.
Бүтүрүү кечесинде каргага,
Көпчүлүк кол чаап, тарашты
Бирок азыркыга чейин табышмак,
Деги анын эмнесине карашты?
Каркылдабай бүтсө,-деп,
Сыр билгизбеген менен тажашты.
Эмне дейбиз мындай жамаатты?
Кантип атайт болду экен,
Алардыкындай адатты?

—
Билсеңер керек баарыңар.
Кошоматчылар дүйнөсүн?
Ушул жерде дагы ,
Өкүм сүрүп жүрбөсүн,
«Оозу кыйшык болсо да,
Байдын уулу сүйлөсүн».
Деген таасын макал.
Эми калыс окурман,
Энчи баасын айтаар,
Тамсил окуп олтурган.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Абайла).
А. _____ ***** (Аларда)
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Аранда).

Уйкучу аары.

Бал ташып жүрүшсө баары,
Арасында бир аары,
Чоң жалбыракка жашынып.
Уйкуга кирди бүгүн дагы.
-Жаман тура ойногонго,
Жаныңда бирөө болбогондо,
-Деп жатып, көзү илинип кетти.
Эми анын көргөн түшүнөн ,
Баштайлы соңку кепти.
Өзү жалгыз, жан жок жанында,
Ойноп өткөзүп, таңды-кечти.
-Тажадым,-деди ,бир маал,
Кыйкырып,-чыккылачы, ким бар?
Жалгыз жаман экен,
Алым калбады чыдаар.
Айланада бирөө көрүнбөйт,
Анын сөзүн угар.
Ойгонуп кетип, сүйүндү.
Түшү экенин билип, булар.
Күтө туралы уяты болсо,
Жашынган жеринен чыгаар.

Жалкоолук менен жалгыздык,
Турган болсо, азгырып,
Мээнет менен дөөлөттөн,
Кол жуугузат жазгырып.
Ырыскысын аз кылып.

Уйкашмак-чийме оюну.

А. _____ ***** (Укпаган).
А. _____ ***** (Уктаган).
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Чыкпаган).

Аюунун жаңылыштыгы.

Токой быйыл берекелүү, көрктүү,
Толгон жемишин берди, төктү,
Томпойгон аюу тамак издеп,
Тойбой, демейде тынбай көччүү.
Быйыл жыргады, кыңылдап ырдады,
Быйтындатып оозун, таттуу мөмөлөрдү,
Ой-боюнча соруп, жеп жыргады.
Жакшы дечи мунусун.

Бирок дагы бир иш кылганы,
Жандууга жакпайт, курусун...
Бою жеткен шактын баарын,
Сындырды, тебеледи, тепседи.
Токойдун калың өскөн багын,
Көрсөң кунары кеткени,
Кошуналары кой, - десе болбоду,
Корсулдап кайра кордоду.
Аларды-жоголгула кет, - деди,
Келишсе жемиш жешкени,
Кичине балдарын уруп койду.
Өзү ченебей тойду,
Чандайып курсагы.
Жарылчуудай эле болду.
Барды, жатып алды,
Даяр экен орду.
Кыш бою жыргап,
Майлуу таманын сорду.
Жазда чээнден чыгышты,
Уйкудагынын баары, аюу дагы.
Бардык жер гүлгө оронду,
Бирок эле, аюунун багы,
Бир гүлү жок-тонолду.
Былтыркыдай көркү жоголду.
Табийгаттын сыры деги,
Табышмактуу, түшүнүп болобу?
Деген менен, анык себепти,
Жаратылышка болгон,
Мамиледен издеш керекпи, оболу?

Бүгүнкүнү эле ойлосоң,
Сарамжал, бүйрө болбосоң,
Өзүң зар болот экенсиң,
Ысырап кылып, кордосоң,
Кереги тийер нерсени...
Бар экенин эстей жүр,
Бүгүнкү күндүн эртеңи.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Аягын).
А. _____ ***** (Калаарын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Караанын).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Баалагын).

Бөжөк мен чөндөлөй.

Токойдогу айбанаттар мектебинде,
Коендун бөжөгү дагы окуйт.
Чаң жугузбай жүрсө, эч жерине,
Сыя менен булгап, чийип кетиптир,
Тентек балдар анын дептерине.
Ага абдан капа болуп,
Ыйлап, ошентип кеткенине,
Жашка толтуруп дагы алды көзүн.
Араң токтотуп, анан өзүн,
Суурдун чөндөлөйүнөн көрүп,
Алмак болду андан өчүн.
Сени кое тур, –деди,
Ичинде кайнап кеги.
Класста эч ким жокто акырын,
Чөндөлөйдүн дептерлеринин баарын,
Чиймелеп салды, алаң көз «баатырың».
Бири-биринен көрүшүп кийин,
Бүт класс дептер чийишти жашырын.
Ошентип алардын ынтымагы кеткен бүгүн.
Өчөшсө, кечиримдүүлүк жок болсо,
Ушинтип өтөт тура ар бир күнүң.

Эмне деп коет талкуула,
Тамсилдеги жасалган иштин түрүн.

Алгач баарын талдагын,
Бейчеки ишке барбагын.
Күнөөсү жокту күнөөлөп,
Анын убалына калбагын.
Кекчилдиктен алыс бол,
Андай таалим албагын.

Уйкашмак-чийме

- А. _____ ***** (Айтам кеп).
А. _____ ***** (Аткар көп),
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Айкөл деп).

Карга мен сагызган.

Сабактан эрте тарашып,
Ээрчишип жолдо баратып,
Сагызган мен карга,
Бир сөздү калды талашып.
Ошондон бери экөө ,
Сүйлөшүшпөйт жүз карашып.
-Карга бери карагын,
Сен тыттың китебимдин барагын,
Эми кантип барамын,
Китепти кайдан аламын,
Китепканачы көгүчкөн эже,
Кирдетпегиле,-дебеди беле.
-Десе, сагызган, анда карга,
Эч нерсе болбогондой, деле ,
Күнөөсүн эзели мойнуна,
Алып көрбөгөн неме,
Ар кимден күндө эле ,
Көнүп калган, угуп жүрүп,
Бет тырмаарлыгы үчүн жеме:
-Күнөөлөбөгүн мени,
Өзүң тытып салып,-деди.
Чыр чечилбейт ошондон бери,
Күнөө кимде болду экен,
Балдар айкылачы деги,
Экөөнүн ырбап кете электе,
Бири-бирине кеги.
Жалаа жабуунун дагы,
Болушу керекпи, чеги?
Кимисине кандай баа,
Бересиңер силер эми?

—
Болбос, жүргөн, чыр баштап,
Көк беттенип, кек сактап.
Кечиримдүү бала бол,
Жүрсүн сени эл барктап.
Мыкты чыкты, орундуу сөзү,
Айкөл өзү, - деп мактап.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Жаман кеп).
А. _____ ***** (Өч алам-деп),
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Адам көп).

Ороодогу карала күчүк.

Энеси канча айтса дагы,
- Ары бол-бери бол,-деп.
Эч ойлондурбайт аны.
Кээде чоектойт,
Кантип калган,-деп,тамактын даамы.
Өзү ар дайым кир жерлерде ойнойт,
Апам байкуш жууйт,-деп,
Бир ойлонуп койбойт.
Кийимдерин,арчындама шымын,
Айтыш керек чынын,
Өңү-түзүн билгизбей булгайт.
Дегинкиси, тазалыкка көңүл бурбайт.
Дүкөндөн улам жаңысын,
Барды-жокту карабай,
Сатып бергиле,-деп,кыйнайт.
Ага болбосо, ызы-чуу түшүп үрүп,
Үйдү жаңыртып,жер тепкилеп ыйлайт.
Жатып алат,көпкө чейин турбайт.
Ар нерсени төгүп-чачып,
Кереги жоктой,коромжу кылып,
Сарамжалдоону билбей, «жыргайт».
Суроо-сопкутсуз тамак-аш алып үйдөн,
Ар кимдерге берип, обу жок сыйлайт.
Кайсалактап, урунуп-беринип,
Бир орунга тынч алып турбайт.
Мына ошентип жүрүп карала күчүк,
Бир күнү терең ороого кетти түшүп,
Эки-үч күн анда,терең анда болду.
Чөнтөгүндөгү нанынын баарын жеп бүтүп,
Нанга кесир кылганын дагы, эстеди,
Өзүн-өзү тилдеп,жектеди.
Энеси эч эсинен кетпеди.
Тил алчаак,элпек болбосом,
Анан дайым ,суранып барып, ойносом,
- Деп, өзүнө убада берди.
Бир кезде энеси,
Чогултуп келип,элди,
Күчүгүнө терең чуңкурдан,
Чыкканга жардам берди.
Эртеси эле карала борсулдап үрүп,
Шымаланып ,жеңиң түрүп,
Эмгекчил,элпек боло баштады,
Элге жакты ошентип жүрүп,
Энеси ага ыраазы болуп,
Карап турду сыймыктанып,күлүп.

Араңарда балким,
Болсо керек, «карала күчүк»,
Оюн десе жүгүргөн,
Жаналакетке түшүп.
Андайларга бул тамсил,
Тарбия берээр түзүк.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Эненин),
А. _____ ***** (Дебегин).
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Теңегин).
В. _____ (_____)
А. _____ ***** (Керегин).

Кумурска менен курт.

Кумурска быйыл окуусун аяктайт,
Кыздар деле аны көп карашпайт,
Келишимдүү, шыпылдак эле жигит болду,
Ошентсе да, кеби кейпине жарашпайт.
Кыз-кыркындын көзүнчө,
Сүйлөй берет, ойду-тоону.
Сыпайы, сылык көрүнгүсү келет.
Бой көтөрмөй адаты бар.
Мактанбайт анан алына ченеп.
Дос балдары спортчулар.
Коймою бар өзүн, аларга теңеп,
Бөлөктөргө мурдун көтөрүп калат,
Ал гана эмес чырлашат, сабап.
Болушаар достору бары, ага себеп.
Алда неме болсо алар,
Жүгүрүп келип, жардам берет.
Бир күнү ал курт менен урушту.
Досторун байкабады ар жактагы,
Алар жашынып карап турушту,
Кукең куртка катуу дардактады:
-Эй, ары жок балжырак,
Азыр келе калам, кол курап,
Кызмат кылган меникиндей,
Малайларың жок же ондуураак.
Машыгуудан келишет азыр тарап.
-Десе, аны уккан достору,
Туруп калышты бири-бирин карап.

Айткылачы бул жорук,
Эми эмнеге окшоду.
Кантип аталат болду экен,
Кумурскача дос болуу?

Тыйының болсо, колуңда,
Айрым балдар досмун,-дейт.
Тыйының болбой калганда,
Айланайын, кошкун,-дейт.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Жүгүрөт),
А. _____ ***** (Сүйүнөт),
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Түрүнөт),
В. _____ (_____)
А. _____ ***** (Түнүлөт).

Такай менен куйруктуу баа.

- Барбайм, бүгүн мектебине,
Жазбайм, үй ишин дептериме,
Ачуум келди балдар, кыздар,
Эринчээк, жалкоо дешкенине.
Аларың менин тең келбейт,
Чындап келсе, эч жериме.
-Деп, эшектин такайынын,
Кыйла болду, көөдөнүнүн кеткенине.
Күндө ушул кайталана берди,
Күндөлүгүнө толду, жаман белги.
Анан калса, анын,
Сынаганын кантесин элди.
Өзүнөн төмөн көрүп баарын.
«Беш» аласыңбы, «эки» аласыңбы,
Мааниси деле жок,- деп, баанын.
Мына ушинтип такайдын,
Уяты жок, бети калың.
Сезбеди кызарып, жүзү кичине,
Өзүнүн чама-чаркын, алын.
Анан батпаган күндөлүгүнүн ичине,
Куйругу чыгып жүрөт, бир баанын,
Баарың билесинер, жакпаган эч кишиге,
Кайсы баа экенин анын.

14.06.2011.

Уйкашма-чийме.

- А. _____ ***** (Арнагын).
А. _____ ***** (Албагын).
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Ар дайым).

Бака, чаян, чабак.

Бака болушунча сулууланып,
Башына сары кеп чач кийип алып,
Бийлеп көңүл ачмак болду,
Базар күнү бийге барып.
-Мага өткөндө болгон эле ашык,
Көлмөдөн келген чортон балык.
Канча кыздын ичи күйдү,
Ошондо ага жетпей калып.
-Десе, чабак сулуунун жини келди:
-Айтсаң кеткенин деле чанып,
Анан, көз жаш төккөнүңдү, -деди,
Азыр карачы ал ким менен экенин,
Көлмөдө жүрөт, чаянды кайыкка салып.
Эми бил анык достукка, анын бекемин.
Угуп алып, чабактын айтканын.
Бака кала жаздады, эстен танып,
Ошондуктан баарыңа айтаарым,
Достун досу болот байкагын,
Өткөзгүсү келгендер көп,
Гүлдөн гүлгө конуп, жаш чагын,
Күтөөрдө, дос ынак жоро-жолдош,
Күндө кандай жорук жасап жатканын,
Кыял жоругун, кебин, сөзүн талда.
Достук түбөлүктүү болсун, шашпагын.
Жаңылып жазбай, жакшылап танда.
Өткөнгө өкүнүп, бармак тиштеп калба.
Анык достукка, анык достук арна.
Бир кетип калса, капыстан,
Тапса болот, кандай арга-айла.

10.06.2011.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Ойлогон).
А. _____ ***** (Ойногон).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Оңбогон).

А. _____ ***** (Албаган).
А. _____ ***** (Алдаган).
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Арнаган).

Кандек менен чөндөлөй.

Токой мектебинде окуган,
Тээ арткы партада олтурган,
Тоголок дене кандек,
Тоготпой эч кимди ардайым,
Тиштейт, кабат-«арр,» деп,
Үнү ачуу, тили заар, жаман,
Эжейлери менен айтышат, анан.
Үй ишин аткарбай келип,
Күндөлүгү экиге толду жалаң.
Ошого таарынып, агай-эжейлерге,
Бербөөчү болду, ондуу салам:
- Мен эмнеге «эки» алам,
Койбоңуз, - деп, чыр салат.
Классташтары бир нерсе сураса,
Көрсөтпөй, тез жашыра калат.
Колу кууш, өтө эле сараң.
Деги кандекке эмне дейбиз,
Жүрсө болду, эсен-аман.
Дос болбой калды аган,
Бир да бала жолоп.
Кайран гана сөздөр,
Ага айтылган короп.

Эжейи алдыңкы партага олтургузду.
Эми кошунасы үлгүлүү кыз,
Чөндөлөй болот.
Эс кире баштады андан бери,
Эмнегедир кандек кыялын,
Окуусун оңоп...
Эмне болгонун билдиңерби,

Эми деги?
Жүргөн экен кай жорук,
Анын жолун тороп.

Жакшынын касиети жугат,
Жамандын кесепети тийет.
Ошондуктан оңолоорго,
Жүрүү керек ар дайым,
Ондуу тилектерди тилеп.
Оңолор бала чогу,
Оңоор бала менен жүрөт.
Ошол сырды эстүүлөр билет.

Уйкашмак чийме.

А. _____ ***** (Ар дайым).
А. _____ ***** (Эки алганын).
Б. _____ (_____),
А. _____ ***** (Жардамын).

Сагызгандын балапаны.

(же сарамжалдуулук тууралуу).

Азайып календардын барактары,
Күз келип, каникулдар аяктады.
Чөп куурап, жалбырактар саргайды,
Токойдогу канаттуулар мектеби,
Күтүп алды окуучу балдарды.
- Үйрөнсүн, - деп балам жазганды,
Сагызган сатып берди, көп дептерди.
Бир эмес эки жылга жетпейби,
Аларды үнөмдөп колдонсо,
Апасы күндө күндөлүгүн текшерди,
Көрмөккө андагы «төрт», «бештерди».
Андай баанын болмогу кайда-ан,
«Эки», менен «үч» анын,
Баласынын баалары алган.
Жалкоолор андай бааларга жолдуу,
Үйдө калды, - деп, дептерин,
Же сүрөт тартып, чиймелеп беттерин,
Улам жаңысына жазчу болду,
Байкабады түгөнүп кеткенин.

Бири калбаптыр жайнаган жаңы,
Эки жылга жетет деген дептердин.
Минтип түшүнбөй олтурат анан,
Жарым жылга араң жеткенин.

Буюмдарын балапан кантип колдонду,
Бар нерсеге карасаң минтип, кор болду.
Көсөнүн акылы түштөн кийин,
Ал төө кыядан өткөн соң, ойлонду.

Уйкашмак чийме.

А. _____ ***** (Туш келди),
А. _____ ***** (Түгөнбөөчүдөй көрдү).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жөндүү).

Жаңы Телибай.

(Же Телибайдын кандай окуучу болгондугу тууралуу).

Телибай обу жок болуп өстү,
Класстан класска эптеп көчтү.
Анткени,ылгабай тиктеп,
Компьютерден башы чыкпайт,
Сабак оку,-деген сөздү,
Оюнга алаксып, укпайт.
Анан мектептен кечигип,
Бир топко чейин уктайт.
Андан алган таасири,
Балдарды урат,муштайт.
Жашырынып тамеки,насыбайга,
Көкүрөгүн ыштайт.
Бир күнү «күрс-күрс»жөтөлүп,
Күндөлүк,дептерин көтөрүп,
Күлкүсү келген балдарга,
Тымызын муштум көрсөтүп,
Үй ишин иштеп келбеген,
Сабактан оң жооп бербеген,
Телибай чыкты доскага.
(Анда жок бир да дос бала),
Тултуюп бети,кулактар делдейген,
Жыттанат,-деп, тамеки,
Окчундап качып эжейден,

Жанына акырын барды,
Жымыйып туруп калды.
Мугалим ачып беттерин,
Барактады дептерин.
Ошондо көрдү ал берен,
Дептери кир экенин.
Чоло жери жок ,күндөлүк,
Экиге толуп кетиптир.
Аны мойнуна албай сүйлөнүп,
Анан да минтет,күүлөнүп,
- Мейли, кое беришсин,
Алдым эле үйрөнүп,
Ак боегуч аламын,
Аларын боеп саламын.
Керек болсо, «беш» коюп,
Үйгө алып барамын.
Кийин эжей сураса,
Айрый салып,барагын,
Билмексен болуп каламын.
Эч ким жокто класста,
Күндөлүктүн баарына,
«Эки»көөм бир паста.
Алар да андан алышсын,
Артык бекен бир башка.
Бир китеп каптан алып,
Экинчисине салып,
Буюмдарды катамын,
Анан алышса табып,
Көрөм ошондо чатагын.
-Деп,Телибай чыгармакчы болду,
Отличник окуучунун «атагын».
Тартсын ал да азабын,
- Деп, да койду, кыска ойлуу,
Мен болсо,акмын,тазамын.
Бирок эсине албады,
Билишээрин элдин баары,
Мындай ишти ким жасаарын.

А. _____ ***** (Кылганы).

А. _____ ***** (Бир дагы).

Б. _____ (_____).

А. _____ ***** (Чыр дагы).

В. _____ (_____).

А. _____ ***** (Мурдагы).

А. _____ ***** (Тескери).
А. _____ ***** (Беттери).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Эч жери).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Дешкени).

Айкашка.

(Же, ата-энесинин тилин албаган кежир тууралуу).

Көк, сары, кызыл гүлү көп,
Көп элдер ашык Көл үкөк,
Жашыл жайсаң жайлоодо.
Кулундар турчу тизилип,
Узун жип-желе байлоодо.
Курсактарын тойгузуп,
Эмизип бал сүтүнөн,
Энелер оттоп кетүүчү,
Күч топтоп, от-чөп күчүнөн.
Жал-куйругу төгүлгөн,
Жээрде кашка атасы,
Аскар тоодой көрүнгөн,
Ардайым акыл айтуучу,
Болбойт, -деп, үйүрдөн бөлүнгөн.
Атанын укпай акылын,
Айкашка кара кулуну,
Бошонуп алып акырын,
Оюн салып, желеден алыстап,
Бөлөк үйүргө кетти «баатырың»,
Бул кайдан келген кулун-деп,
Андагы короо кайтарган,
Борсулдап, болбойт мунуң-деп,
Ызы-чуу түшүп,
Кулунду кубалады үрүп,
Ал жердеги карала күчүк.
Айкашка канткен менен күлүк.
Алды –артын карабай качып,
Алдастап шашып,
Шайы такыр эле калганда бүтүп,
Үйүрүнө жетип келсе, андан,
Үйүрлөш кулундардын баары үркүп,
Үзүп сала жаздашты желени,
Бири-бирин тээп, түртүп .
Кечте ата-энеси келгенде,
Кудуңдашты бардыгы,

Бал сүттөн тое эмгенге.
Атанын сөзү-акылдын көзү дешет.
Ага маани бергенге.
Эмне күндү көрөт эле,
Кашка кулун ээн жерде.

Атанын аткар айтканын.
Алды-артынды байкагын,
Алкыш алсаң элинден.
Акылың толуп ан сайын,
Болосуң уул-кыз керилген,
Мыкты чыкты, дедирген.

Уйкашмак –чийме.

- А. _____ ***** (Эн баштанып).
А. _____ ***** (Жаш тамып).
Б. _____ (_____)
А. _____ ***** (Аткарып).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Айталык).

Бачки менен чөө.

(Же, сынчынын сынаар өтүгү майрык.
Бүгүн кечте токойдо,
Бармак болуп, чоң тойго,
Бачки акча салып, конвертке,
Бул той ээсине кошумча, албетте.
Бырыштырбай кармап алды оң колго.
Чаң болуп калбасын-деп жолдо,
Көйнөгүн бир аз көтөрүп,
Келе жатты карап коюп оң-солго,
Кызын жетелеп, алдынан чыкты,
Шүмшүндөгөн узун кол,
Делдең кулак чөө-жорго.
Алар да кечеге келе жатышкан,
Чөөнүн кызынын чачы тарак көрбөй,
Тысырайтып өрбөй,
Уйпаланып, чачышкан.
Алса болмок, бир аз тарап,
Ошентсе да, чөө бачкини карап,
-Бу, сен эмне эле мынча боенгонсуң?

Анча сулууланып эмне азап,
Кирпиктериңди дагы узартып,
Кийип алгансыңбы, кошмок жасап?
Саркечтенип кийингенге,
Канча убактың кетти?
Мен калмак болчумун тажап.
Деги чыдамың ага кантип жетти?
-Десе, бачки, билет эмеспи,
Кай жерде кимге эмне дешти,
Баштаган экен минтип кепти,
Сүзүлтүп туруп, моймолжуган көздү:
-Эжеке, сиз кызыңызды караңыз,
Үстү –башын түзүктөп, чачын тараңыз.
Саксаңдаган кыз менен тойго,
Кептин оңу, кантип чогу барабыз?
Мына ушундай сөздү угуп,
Караса жакшылап, көңүл буруп,
Мылжыңдайт кызы маңдайында,
Чалчандап, сагыз чайнап туруп.
Чөө-жорго ошондо кейиди:
Калайынчы тойго барбай куруп.
Деп, -калган экен жүйөөлү,
Айтылган кепке сынып.
Демек этиеттеп жүрөлү.
Сынчынын сынаар өтүгү майрык,
Сынагыча бөлөк бирөөнү,
Оңду-солду билели, айрып.

—

Сынчынын сынаар өтүгү майрык,
Жакшы-жаманды,
Биле албаса айрып.
Айткан сөзү туура келбейт.
Өзүнүн башындагы төөнү көрбөйт,
Бирөөнүн башындагы чөптү көрөт.
Өлө албай жатып, өлөң айта берет.
Ушул бейне айткылачы,
Кайсы таанышыңарга тура келет?

—

А. _____ ***** (Айта албайт).
А. _____ ***** (Тайсалдайт).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Кайсаңдайт).

—

Өтүктөрүн жоготкон кыркаяк.

(Буюмдарды сарамжалдабай урунуу, туура эмес экендиги тууралуу).

Кыркаяк кычырап кыш келгенде,
Биргытып ийген туш келди жерлерге,
Жаздагы өтүктөрүнүн жарымын,
Издеп убара, жарыя кылып, элдерге.
Өзүнө берип убада,
-Мындан ары сарамжал болом-деп.
Кобурап жүрөт, ысырапкерчиликти,
Таптакыр эле коём-деп.
Бирөө айтат, көргөн жокмун,
Тапсам айтам билбейм-деп,
Дагы бирөө айтат: аларыңды,
Коңуз, кумурскалар сүйрөп жүргөн-деп,
Кыркаяктын өтүк кийилбеген буттарына,
Кыйын эле болду.
Кыш бою үшүп тонду.
Мындай болбойт беле сарамжал болсо,
Жазында тазалап, туш келди ыргытпай.
Кереги тийет кийин, -деп,
Ирээттеп катып койсо.

Ысырапкер эртеңин ойлобойт,
Бардын жогуна кор болот.
Сарамжалдап урунбай,
Буюмун үнөмсүз колдонот.
«Каап»-деп тиштеп эринин,
Түштөн кийин ойлонот.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Улам жаңысын).
А. _____ ***** (Анан анысын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Баарысын).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Кептин калысын).

Кыйтык мен быйтык.

Быйтык секелек кумурска,
Бышкан эмгек кылышка.
Бышылдап иштей берүүчү,
Башкалар бекер турушса.
Бир тууган агасы Быйтык,
Бир топ эле тентек,
Бирок карындашы Быйтык,
Баарына тил алып,элпек.
Шашып,быдылдап сүйлөйт,
Кийинип алат түрлөп.
Көргөндөрдүн көңүлүн ачат,
Быйтындап ийрелендеп бийлеп.
Быйыл алар турган жер жазда,
Бир ажайып,гүлдөр гүлдөп,
Бактар бүчүр ачып бүрдөп.
Быйтык апасынан суранып ойнойт.
Бош курбу кыздарын,
Ээрчитип алат,жүр-деп,
Карындашына үлгү болбойт,
Же тентектигин койбойт,
Кыйтык начар окуп,
Деги, «экиге»тойбойт.
Үйгө кеч келет,
Түн киргиче ойнойт.

Анткен менен Кыйтык,
Намыскөй эле.
Жүрө бергиси келбеди
Ар кимден угуп,жеме.
Анын үстүнө кумурска-эне,
Убайымчыл болчу нагыз.
Уялып баласынын айынан
Чыкпай калды үйүнөн алыс.
Жакшы болуу аста-аста...
Кыйын экен элге жагышың,
Кыйтык алгач,
«сиз»дегенге үйрөндү,
Бийманы ойготуп намысын.
Жалкоолугу, тентектиги жоголду,
Тартиби аздан оңолду.

Намыс деген улуу журт,
Жалган айтып болобу.
Карындашын, ата-энесин сүйүнтүп,
Кыйтык адептүү болуп чоңойду.

«Жаман деген ат консо,
Кетпейт намыс жок болсо».

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Карагын).
А. _____ ***** (Баланын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Калганын).
В. _____ (_____),
А. _____ (Калбагын).

Сугалак.

Ойлоп, көрөр пайдасын,
Келтирип туруп айласын,
Сагызган уя салды,
Тандап бийик жар башын.
Жумшактап жүн, тыбыт төшөдү,
Талыбасын-деп, жамбашын.
Эсине алып өйдөгө,
Көптөр жете албасын.
Анын сактыгы бул кылганы.
Анан ылтыр-жылтыр көп жыйнады,
Сагызгандын суктугу артты,
Көргөндү көзү кыйбады.
Көтөрө каччуу кайда барбасын.
Канаттулар ан-таң аны көрүшкөн.
«Кошуна-дейт, ага көгүчкөн,
Балапандарыңды аяп кичине,
Уялсаң боло, тирүү көмүштөн,
Уяңдын кантип батат ичине,
Чүрпөлөрүң жарыкка жаңы келишкен».
Сагызган эч кимдин сөзүн укпады,
Толтура берди уясына-үйүнө,
Артыкбаш кереги жок дүнүйө.
Анан ошенте берсе күнүгө,
Түшүп калышыптыр балапандары,
Батышпай уя-үйүнө, жардын түбүнө.
Кирет бул эми байкагын,

Кай бир жоруктун түрүнө.

Напсинди тый оңдогун,
Эч сугалак болбогун.
Кайда алпарат бул жорук,
Артын анын ойлогун.

Уйкашмак-чийме

А. _____ ***** (Ойлойт).
А. _____ ***** (Тойбойт),
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Койбойт).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Болбойт).

Эки бөжөк

Энеси бөжөктү жетелеп,
Токой мектебине келишет,
Карагайларды аралап, эртелеп,
Жалгыз ошол баласы,
Өсүп калды эркерээк.
Калгандарынын окууга,
Али жаштары жете элек.
Коендо бөжөктөр өтө көп.
Аларды кийинтип, ичинтишет,
Балдардын атасы экөөлөп.
Бөжөк кээде сүйүнүп,
-Беш алдым мен-деп, келет.
Андай күнү эркеге,
Атасы акча көп берет.
Тыйын табабыз-деп, алар,
Арыктап болушкан кез, же деп.
Билбейм эмне болду себеп,
Бир күнү эле бөжөк:
-Бештерге кереги жок, төлөп,
Окуткан эжекебиз андайларды,
Өтө жаман көрөт, а балдар,
Шылдындашат такайга теңеп,
-Деп, калыптыр өзү эле,
Окуусун окуп, чыгарып эсеп.
Тескери жасаган үчүн ишти.
Улуулар урушуп, такайды,
Зекишип, сөөмөйлөрүн кесеп,

Класстагылардын эң начары,
Эшек баласы,сенсиң,-дешет.
Такайга окшошкусу келбегендер,
Демек,эмне кылыштары керек?
Эстери болсо,эртерээк ,
Эркелешсин анда алдарына ченеп.
Жүрө беришпей,обу жок эркелеп.

Айтып,болбойт, эси жок бул эркенин,
Алдындагы келечегин-эртеңин.
Ата-энеси эркелетсе,а турмуш,
Андайларды эмне кылар экенин.
Сыноолордун берип,катаал,оорлорун,
Байкап көрөт,эрки кандай бекемин.
Сурап көргүм келди, мында балдардан,
Угалычы,алар эмне дешерин.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Мактанган).
А. _____ ***** (Обун таппаган).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жакпаган).

Чымын кантип мейман күттүү.

Жашыл шибер,
Кооз гүлдөрдүн арасы.
Зыңылдап ырдап,
Чиркейдин баласы,
Көңүлдүү бүгүн,
Бийик чыгарып,
Чыйылдаган үнүн.
Достору келмек,
Көтөрүп гүлүн,
Куттукташып анын,
Туулган күнүн.
Тазалап койгон,
Таңдан туруп,үйүн.
Апасы менен даярдашты,
Тамактарды чүйгүн.
Торт дагы бар,
Сүрөтү түшкөн,
Бажырайган кооз гүлдүн.

Күттүрбөстөн маалында,
Коноктор да келишти,
Көтөрүнгөн белектерин,
Сүйүнүп жүргөн,
Чыйылдакка беришти.
Чымын оозун толтуруп,
Бурдап жатты жемишти.
Улам бирин алып,
Тиштей калып,
Жарымын жеп,жарымын,
Кайрадан табакка салып,
-Кандай жакшы,конокто болгон,
Эртең биздикине барып,
Силерге арнап,даярдап койгон,
Кешикке келип, жеп кеткиле,
Бешикке бөбөк салган, тойдон.
-Деп чакырса,сүйүнүштү баарысы.
Таңынан эрте турушуп,
Достору чымындыкына барышты.
Эмнегедир бекитип коюп үйүн,
Жоголуптур,таппай калышты.
Чиркей досторуна кайрылды,
Акырын чыгарып үнүн:
-Келе тургандай эмес,
Чыкем үйүнө бүгүн,
Кечке кесерип,күтүп олтурушуп,
Коноктор ээн короодо,
Өткөзүштү ошол күнүн.

_____

Кандай жакшы,сыйлуу конок болгонун,
Ошондой болгондо да, азис мейман,
Өз үйүн,келме кезек, тууралуу ойлонгун.
Сен көрсөткөн, сый окшобой калса,эгер,
Уят болуп,чыкканы ошол ойронун.

_____

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Барганды).

А. _____ ***** (Сүйлөгөн)

А. _____ ***** (Жүрбөгөн).

Б. _____ (_____),

А. _____ ***** (Дүйнөдөн).

А. _____ ***** (Жалганды),

Б. _____ (_____),

А. _____ ***** (Балдарды),

А. _____ ***** (Намыс-ар барбы?).

Чыгымчылыкка байланыштуу тамсил.

Сагызган.

Көрө албастан ынтымагын,
Өрдөк менен каздын,
Ортосуна салды чагым,
Шакылдаган сагызганың...
Ачууга алдырышып чокушуп,
Көрүп ал, ал экөөнүн,
Жүндөрүн тытып, терлерин агызганын.
Көлмөгө чогу барбай калышты,
Алдап алып барып биринин, бири балапанын,
Агын сууга тумчуктуруп салышты.
Сезишсе да, чыр отун ким тамызганын,
Көпкө жүз карашпай жүрүштү.
Бул “ котур тил “ сагызгандын,
Чагымчы экенин деле билишчү.
Ал тургай аны,
Келекелеп , шылдындап күлүшчү.
Жашаган жери көлмөсү,
Өрдөк, каздын бир эмеспи,
Чогу сүзүп жүрүшүп,
Экөө акыры элдешти.
Деги эле , урушкудук кылбасын,
Ынтымактуу эки жердешти.
Сагызган болсо, ошондон бери,
Чагымчылык кылып оңбогур,
Кайраштырып,бузуп жүрөт.
Эми түгөт, бөлөк элдерди.
Тамсил ушуну менен аяктады,
Сагызгандай бузукуга капкаяктагы,
Ишенсең, урушасың досуң менен,
Анда ойлончу, демекчибиз ,
Акыл калчап , таразалап терең.

Сөз ташыган ортодо,
Мындайлар да жолугат.
Кайраштырмай өнөрү,
Кепке бузук кеп курап,
Жеткизсем деп, оолугат.
Ишене бербей , андайга,
Имиш сөздөн болгун сак.
Ич- коюнга, бат кирет.
Эки ортого сөз ташып,
Эч уялбай ал жүрөт.
“Кыт-кыт” этип, митайым,

Мыйыгынан жай күлөт.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Жашынан).
А. _____ ***** (Башынан).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Ташыган).

Желөпкө

Жанындагыларга карабай күтүп,
Жаналакетке түшүп,
Жолду чаңдатып жүгүрдү
Үйүн карай күлала күчүк.
Калгансып бардыгы бүтүп:
«Апа-а, келе нан бериңиз,
Мына күндөлүгүм, көрүңүз,
Бир үч алып келдим- деди.
Жыргаган турбайбызбы эми биз,
Апаң алдыңа кетсин,
Алган үчүнө эмне жетсин,
Алып кел, эмкиде бирин,
Андан кыйла артык “бештин” ,
Күчүк мыкты окуйт дешсин,
Мактанба, болоор болбоско,
Төркүнүнө түшүн кептин».
Деген сөзүнө апанын,
Айласы барбы, бирдеме дештин.
Көйрөң, мактанчаак, жел өпкөлөр,
Өз бааларын сезсин.

Чындыкты айтсак оболу,
Эң эле кыйын байкасаң,
Мактанчаактыктан оңолуу,
Болоор, болбос нерсеге,
Мактана берсе болобу?
Андайлардын эртеңге,
Жолу болот торолу.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Жүрбөгөн).
А. _____ ***** (Сүйлөгөн).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Күндө мен).

Торпок менен сайгак

Өзү такыр жөн жүрбөйт,
Өзгөнү кой апасынын-уйдун,
Сөзүн кулагына илбейт.
Чоңоюп торпок болгонун,
Энесинин сүтүнө тойгонун,
Эси жок неме билбейт.
Улууну угуп, кичүүнү сүйбөйт.
Торпок тана чогулган жерде,
Тантырап туш келди сүйлөйт.
Тил албай, моюн толгоп,
Жумшагандарды тилдейт,
Угуза эмес, мыңкылдап,
Угуп калса, чыр чыгат.
“Топоздукунан барып,
Кел тезирек, туз алып,
Туз сурап калган окшойм,
Алым кетет, бел талып,
-Десе апасы, сабак окуйм,
Бошобойм” –деди торпок.
Мулжуңдап тура калып.
Анын баарын уккан сайгак,
Торпокко койду, ийнесин сайып.
Эми эмне болоорун көрөлү,
Чычайтып куйругун көтөрүп,
Торполой сайгактап жөнөдү,
Анан кантет байкуш көөдөк.
Топоздун үйүнөн дагы ашып кетти.
Сырактап секирип, ачуу мөөрөп,
Чаңдатып айылдын четине жетти.
Сазайын окутуп койду көрүнөт,
Сайгак үчүн ошол да кеппи.
Кайтып келгенде торполой,
Апасы даярдап койду айтаар кепти.
Силер да билсенер керек эмне дешти?

Эненин тилин албаган
Энбаш тентек балдардан,
Алыс эле бололу, энесин,
Көз көрүнө алдаган,

Алар балдар болбогон,
Керт башын эле ойлогон

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Тил албайт).
А. _____ ***** (Барбайт).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Сайрайт).

Ак аюу менен күрөң аюу

Алыскы муз океандан,
Адашып келген балбан,
Ак аюу тайгада,
Ажырашкыс дос болуп алган,
Күрөң аюу боорукер айбан.
Айтып турган сөзү бул,
Анын кейип туруп абдан:
-Аязга көнгөн жаның,
Ак тонун дагы калың,
Аптапта куурадың го,
Акактап кетип барат алың.
Алып барсамбы, сени музуңа,
Таштап коюп, мында баарын,
-Деп, жеткизип жарым жолго,
Коштошушту бири-бирин кыйбай,
Бйларын токтотушту зорго.
-Рахмат, досум, мунуңа,
Эми кантет сенин акыбалың,
Мындан ары кар калың,
Өзүм эле кетем,
Өмүр кыйылбаса, эптеп жетем,
-Деп, анан ак аюу,
Музуна жөнөп кеткен экен.
Андан бери жылдар өттү нечен...
Азыр экөө интернет менен сүйлөшөт,
Ажырашкыс достугу, баягыдан бекем.

Бул экөөнүн достугу,
Достуктун болсун үлгүсү.
Ким экенин билгизип,
Дос болот достун күзгүсү.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Салышат).
А. _____ ***** (Тил табышат).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Болуп алышат).

Кежир мамалак

Күрөң аюу, үч мамалагы,
Аларга атасын кошсо дагы,
Бешөө болуп, чоң үй- бүлө,
Атасынын сөзүн угушат баары.
Алардын мекендеген жери,
Тоодогу токой жемиш багы.

Мамалактардын кичүүсү,
Эрке өскөн уул бала,
Моюн толгоп аткарбайт,
Эмне айтсаң да ага.

Бөлүнүп бизден алыс,
Кетпе, дешсе, дагы болбойт.
Токойдун теренине барып, ойнойт.
Козу карын, жемиштерди,
Бир күн кечке,
Ой-боюнча терип жеди.
Тааныбаган тамакты,
Жешке болбойт ко, деги,
Болбой калды, ушул жоругу.
Кечинде үйгө келгенде,
Ичи аябай ооруду.
Эжелери, ата-энеси,
Баары убара болушту,
Ичин айыктырууга,
Дары таппай коюшту.
Таңында оорусу басылды,
Көңүлү бир аз ачылды.
Карылардын кебин капка сал,- дешет,
Сөз укпастар ушинтип,
Ар дайым убайым жешет.

Жасаган ишиң, жашырын,

Көрсөтпөй туруп, акырын.
Билинип калат бир күнү,
Ойлон болсо, акылың.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Угуп ал).
А. _____ ***** (Тилин ал).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Билип ал).

Окулбаган сабак жана чабак.

Көлмөдөгү чабак,
Окуудан тажап,
Мектебине барбады,
Бир чейректе, көрсөк санап.
Бул бешинчи жолу калганы.
Өзүнчө эле азап,
Ал үчүн тынч олтуруп,
Окуган сабак.
-Эмнеге бөлөктөр,
Күндө “беш” алат,
Алар тапшырма аткарууга,
Убакытты кайдан табат?
-Деп, өзүнчө беймаза болду,
Үй ишин аткарганга,
Эч убакыт таппай койду.
Түштө окуй турган болсо,
Жарым сааттык жолду,
Үч, төрт саат басат.
Жакшы эле шашат.
Бирок “кичине” ойнойт.
Компьютердеги оюнга,
Көөнү такыр тойбойт.
Ага акча коротконун,
Деги эле койбойт.
Окуусун деле ойлойт,
Китепканага барып,
Тынч олтуруп алып,
Тапшырмаларды аткарсам,- дейт,
Оюңду кыйбай, убайым жейт.
Кээ күнү мектептен,
Кечигип да калат.
Шүмшүндөп, жетип барат,
Эбак башталганда сабак.
Мына ушундай, оңбогон,

Окуучу болду, чабак.
Эмне жетишпейт ага,
Эми ким табат?
Кандай болгондо оңолот?
Жакшы окуп сабактан,
Жаман жоругу жоголот?

Эси жоктор, туура эмес экен, дешпейт,
Эсепсиз компьютер ойноп калышканда.
“Эки” деген баа эзели кетпейт,
Эринчээктик, жалкоолук жабышканда.
Эсинден эч кетпесин, билип алгын,
Энчиң болот, күндөлүк толот “бешке”,
Эркиң менен мээнетиң табышканда.

11.06.2011.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Калганы).
Б. _____ ***** (Ойногон).
А. _____ ***** (Алганы)
Б. _____ ***** (Койбогон).
В. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Оңдогон).

Чабак менен чаян.

Суу түбүндө чабак балык,
Чөнтөк телефон сатып алып,
Көргүлүктү көрсөтмөк болду,
Кошунасы чаянга чалып.
Кылкандары капталынан сайып,
Кыйкайып өзү, өтө эле арык.
Ошонусуна карабай, эрдемсип,
Сууну чаңдатып, айгайды салып,
Кээде:- Киттин тукумунанмын,
-Деп, мактанат дердейе калып,
Чаянга ошентип ал эргул,
Салмак болду салык:
-Ал –о-о, кыпчуур, түрү суук,
Кое элегимде ичинди жарып,
Келе калгынын чабакеңе,
Белек- бечкектеринди алып,
Антепесең тарбайган буттарыңды,
Бирден жуламын барып.
Муну угуп, демигип,
Ачуусу келип, кызарып буулугуп,

Тим эле катуу жээлигип,
Кетенчиктей калып, күйүп- жанып,
Чаян жөнөдү чабакка,
Сазайын окутуш үчүн барып,
Издеп жүрүп суу түбүнөн,
Мактанчаактын үйүн табып,
Шыкаалады бөлмө ичин,
Терезесин тарсылдатып кагып.
Баатыр болуп көзү жокто,
Эми болсо, көрө калып,
Чабак титиреп, калтырап,
Чалкасынан түштү эстен танып.

Өзүнүн билбей, чама- чаркын,
Ойлобой сүйлөгөндөр бар,
Оозунан чыккан, сөздүн артын.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Мактанып).
А. _____ ***** (Сактанып).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жаш тамып).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Даттанып).

Тараанчы менен торопой

Тараанчы ысыкта, аптапта.
Сууга түшүп жатты жыргап.
Торопой чылада, баткакта,
Көзү – башынын баарын булгап.
- Чырт-чырт, сергип калдым,
Канаттарымды алдым, суулап,
Жүрө бербей ысып, куурап.
Торопой, сен эмне чыладасың?
-Деди, тараанчы кошунадан сурап.
-Мага сулуулук, жыпар жыт, күч- кубат,
Дал ушул, акыр- чикир, чыла,
Оонай калганымда берип турат.
Биздин тегерек мурдубуз, терибиз,
Ботала кир болбой жүргөнү, уят.
Ошондо накта чочко, “чүрөк-перибиз”.
Баткак – чыла, бети-башты боенуп,
Саркечтене турган жерибиз.
Эмне сага жакпайбы, айтсаң?

-Десе, тараанчы кыска жооп берди:
-Мага жакпайт, сага жаккан,
Сага жакпайт, мага жаккан,
Эки түстө жан дүйнөбүз,
Айырмабыз, жер менен асман.
Анткени, экөөбүздү,
Эки бөлөк эне тапкан.
Урматтуу окурман тууган,
Сиз эмне дейсиз буган.

Туратбек Алдаяров, 14,05,2011. № 68 ОТК.Г.

Ар кимдин жан дүйнөсү,
Ар башка болот байкагын.
Табити окшош болгондор,
Табышкан достор айтарым.
Тил табышуу келишсе,
Ымала артат ан сайын.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Болбогон).
А. _____ ***** (Ойногон).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Оңбогон).

Мамалак менен бөжөк.

Жашыл токойду аралап,
Майпаңдаган мамалак,
Мектебине бөжөк экөө,
Адашпай эле бара алат.
Жолдорунда көп өсөт,
Бүлдүркөн, кожогат, карагат.
Чондугун салып, китепкабын,
Бөжөктүн жонуна таңат.
Жеткенчекти окууга,
Бечеранын эси абдан ооп калат.
Жемиштерден көзү өтүп,
Кете берет эриндери жалап.
Мамалак болсо, тое жеп,
Көңүл бурбайт, досуна карап.
Бирок, кээде эле минтип калат:
- Бөжөк дос, билесинби, мага сенин,
Кайсыл сапатың жагат?
Китепкабымды сен болбосоң,

Күндө мектепке ким көтөрүп барат?
Чындыгында бөжөктөй тилалчаакты,
Мамалак кайдан табат?
Унчукпаганы менен алаңкөз, узун кулак,
Жүрөт окшойт, досунан тажап.

Тилалчаактык жакшы адат,
Калыс болгондо эки тарап.
Жумшап алса, күч менен,
Кызматын кылдырып, тилдеп, сабап,
Ал эмне деп аталат?
Мамалак менен бөжөктүн мамилесин,
Ким чыныгы достук, - бул-деп,
Буйдалбай туруп, айта алат?

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Жардам берет).
А. _____ ***** (Биринчи келет).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Гүлгө теңеп).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Бир дагы себеп).

Чымын менен аары.

Дыңылдаган кашка чымын,
Деги эле каадалынып кыйын.
- Айткылачы кимиңер,
Көрө алдыңар, бул жашоонун сыйын.
Мен эркин учкан, алгыр куштан,
Жаралсам керек, айтсам чынын.
-Деп, курт- кумурсканын баарына,
Мактанат тосток, карабай алына.
-Мендей эч ким, кам көрбөйт,
Карасаңар кара жанына.
Аары бал чогултат жай бою,
Челегин көтөрүп, жоорутуп жонуна.
Балын алдырып жиберет, ээсине,
Чынында ,сокур тыйын да,
Албастан, байкуш колуна.
Кампайтып тое жебей, анан,
Ырымга, андан бир жолу да.
Аарынын жайда балын бергенин,
Адамдар актаарын, анын эмгегин,
Алган жок чыкең эске,

Ушул ырын өзүнчө,
Ырдай берүүчү кечке.
Анда айтуу жок мындай,
Бузуку кепти бетке.
Болот эми аны, эмне дешке.
Аңгыча, “тарс.”- дей түштү шапалак,
Чыкең дем албай былчыйып,
Жатып калды чалкалап.
Ушинтип жаштайынан “тың” чыгып.
Айрымдардын тилектерин таш кабат.
Айткылачы, артыкча эле кашкөйлүк,
Кайсыл жакка алпарат.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Баарын).
А. _____ ***** (Бети калың).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Билбей алын).

Колунан келер иш кылбайт,
Алына ченеп ышкырбайт.
Айрымдарда көөдөн жок,
Мурдуна ченеп бышкырбайт.
Умтулчу жерге умтулбайт.
Ойду-тоону кеп кылып.
Мактанмайын тим турбайт.

Жөргөмүш менен чымын.

- Айланайын жөргөмүш кошуна,
Ырайым эт кеңкелес досуңа.
Торундан чыгарып кой, ылгабай,
Сүйлөп койдум, келгенин эле оозума.
- Дөп, чымын жалынып жатты,
Желеге түшүп жалдырап,
Адепсиз тилинин ошентип,
Андабастан азабын тартты.
- Жаңылбас жаак, болбойт, жаңылат,
Жараланган жүрөгүм бирок,
Айтчы, канткенде айыгат?
Эмне менен алам, дарылап,
- Дөп, кечирип, чыгарып жиберди,
Жакшылыкты эми чымын билеби?
Же баштагыдай эле ар кимди,
Ашатып сөгүп жүрөбү?

Кайра жөргөмүшкө коюп күнөөнү,
Алыс туруп алып, тилдеп,
Сөгүнмөю абдан күчөдү.
Жөргөмүш күн-түн тынбай,
Жыртык-тешиктин баарын бүтөдү,
Эми айдан ачык чыкендин,
Экинчи жолу торго түшөөрү.

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Жүрбөгөн).
А. _____ ***** (Сүйлөгөн).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Тилдеген).
А. _____ ***** (Билбеген).

Жамандыктын залалдары кайдан келет?
Массалык маданияттын терс таасирлеринен сак бололу.

Коенек менен көк дөбөт.

Бүгүн сабактан качып бөжөк,
Компьютерге кетти жөнөп.
Китепке бер деген акчаны дагы,
Коротуп койду, оюнга төлөп.
Ал жерде коенек эргул,
Атышмай, мушташмайды көрөт.
Экрандан көзүн албай,
Далай жандыктын канын төгөт.
Шер жоктой өзүнөн бөлөк,
Кечинде үйүнө келатып,
Күрсүйгөн көк дөбөттү сөгөт.
Жулуп саламын, башыңды, - деп,
Жаалданып катуу асылды.
Эки тишин көрсөтүп, качыратып,
Дөбөттү курсакка тепкилеп, качырды.
Сен эмне эле жулунасың,
Көргөндөй, элдешкис касыңды,
Десе, - дагы болбоду.
Эми ошондо дөбөттүн,
Ачуусу келди көрүнөт болжолу.
Бөжөктү баса калып, чаңыртып,
Буту-колун толгоду,
Ой- боюнча ары-бери тоголотуп,

Мышык -чычкан ойноду.
Ошондон бери бөжөк тынч.
Ырас эле болду адепсизди,
Дөбөттүн тарбиялап койгону.

Жамандыктын залалын
Кайдан келет карагын.
Терс таасир алып оюндан,
Тартты го бөжөк азабын.
Эсинден такыр чыгарба,
Компьютерден кээде минтип,
Кесепет да, тийип каларын.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Адамга).
А. _____ ***** (Ааламга).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Абайла).
А. _____ ***** (Интернет).
А. _____ ***** (Иштер көп).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жүрсөң,- деп).
Г. _____ (_____).
А. _____ ***** (Билсең көп).

Жаңы кемчонтой.

(Кемчонтойдун окуучу болгондогусу.)

Атасы, апасы экөөлөп,
Чоңойтуп алып келишкен, жетелеп,
Окусун-дешип, мектепке.
Акылы деле жете элек,
Кийимин тыңдап кийгенге.
Мектеп кийимин кийип алат,
Ойноп көчөдө, жүргөндө.
Окууга спорт кийимчен барат.
Анан минтип калат:
- Айырмасы эмне, баары бир да,
Үйбү, көчөө, мектеппи, мурда,
Бир эле кийимчен журчүмүн.
(окуй элек кезин айтып жатат).
Каалаган жерде каткырып күлчүмүн.
Эми класста акырын сүйлө-, дейт,
Эжедин сумкасына тийбе,- дейт,
Минтип отурушса, байкуш жаным,
Кантип кана, күн көрөт?
Качан, кайсы, кийимди кийем, билбейм,

Жиним келсе, эч бир кийим кийбейм.
Кутуламбы, ошондо жемеден?
Уй, кой, эчки жылаңач баары,
Тийишкендери жалгыз эле мен.
Сабак оку,-деп кыйнашат, анан дагы,
Ушинтип Чонтой, атаандашты малдарга,
Шылдың болуп, классташ балдарга.
Чонтойдун дагы бир жоругу:
Кийин ал күлкүлүү ооруду,
Килейтип таңып алыптыр,
Кокустатып алдым, – деп, колумду.
Жаза бер десе, эжейи,
Таңылган колун көрсөттү.
Чонтойго эми не дейли?
Сол колу болчу, таңылуу,
Ар кимде болот жаңылуу,
Оң колу менен жазарын,
Унутуптур жазууну.
Мына сага, деп эртеси,
Он колун олчойтуп, таңып келди.
Алмашылып таңылган колго,
Күлгөндөрдү эжеке, кой-ай, деп,
Тынчтандырды зорго.
Сабакта сагыз чайнап олтурат,
Балчайтып толтуруп, оозго.
Ташта, десе, алкыны,
Кыймылдай түшүп алкымы,
“Кылт” эткизип, жутуп жиберет.
Мектепте көп жыл окуса да,
Эсептөө амалдарын биле элек.
Ошентип Чонтойго, олчойсо да,
Тырмактын агындай эс кире элек.
Классташтары жүрүшөт аны,
Беш жашар балага теңеп.
Сабакка ар дайым уйкусу,
Жакшылап, кангандан кийин келет.
Апасы таңында,
Ойгото албай аны,
Көпкө чейин турат жанында.
Жумуштары бар да, анын да,
Үйдөгүлөрдүн баары кетишет.
Чонтойду эле тиктеп турушса,
Иштерине кантип жетишет.
Апасы келгенинде жумушка,
Санаркап телефон чалат,
Чонтой уйкусурап, тээ бир топто,
Маалкатып жатып алат.

Жөн жооп бербейт, мал болуп калгансып,
Уйча мөөрөп, койчо маарап.
Апасы сүйлөбөй калат,
Уулунун айбан боло калганынан,
Байкуш эне тажап.
Качан эми эс кирет Чонтойго,
Оңолсо боло, бир ишке жарап.

Алдаяров Туратбек. Бишкек шаары № 68 ГОТК.
Сентябрь 2011

Сабактан кечиккен мамалак.

Мектебине көп жолу, кечигип келди,
Токойдо ойноп жүрүп мамалак.
Жолдо жемиштерди терип жеди,
Калың бадалдарды аралап.
Бир жолу китеп кабын,
Бадалдын түбүнө унутуп койду,
Курсагы жакшы эле тойду.
Тим эле “тарс” этип,
Жарылчудай топтомолук болду.
Эптеп таап алып жөнөдү,
Окуусуна барчу жолду.
Энтеңдеп класска кирип келип,
Көтөрө койду, эки колду,
Эжейине, шашып, салам берип.
Токой тилинен берген аюу,
Жакшы көргөн балдардын баары,
Сүймөнчүктүү эжеке эле,
Кечиримдүү, мээримдүү болчу дагы,
Көргөндөй болду, чоң сыйды,
Күлгөн балдарды эжейи,
Анткени, тынчтандырып, тыйды.
Ызаланып, баштайын деп, турду,
Ага чейин, ошол жерде ыйды.
Мазакташат эми ар дайым,
Мамалак канткенде кутулат,
Шылдыңынан классташ балдардын,
Эмне ага бере алат,
Айткылачы, жардамын?

Эмне гана кылбайт шашмалык,
Элге күлкү болооруңду, айталык.
Ойдо жок ишти жасатып,
Камайт жарга алпарып.
Анан шылдың болосуң,

Ызадан көздөн жаш тамып.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Шашпагын).
А. _____ ***** (Башканын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Баштагын).
В. _____ ***** (Ойлогон).
В. _____ ***** (Ойногон).
Г. _____ (_____).
В. _____ ***** (Болбогон).

Эчки менен кой.

Койдун жооштугунан пайдаланып,
Эчки сүзгүлөй берди.
Көзүнө илбей кой- ай,- деп,
Арачалаган элди,
Ал тургай, ар дайым тартып алчу,
Ага берилген жемди.
Бир күнү ээси,
Бул бейбаштыкты көрдү,
Эчкинин мүйүзүнөн байлап,
Өзүнчө тосмого салып, бөлдү.
-Мэ-э, мени ушундай,
Жаман акыбалга салган,
Сенсиң, макоо, айбан!-деп,
Эчки жаалданды абдан.
Кой бечара сүйүнүп жүрөт,
Кутулганына андан.
Мындай кошуналуу болгуча,
Жогу жакшы бардан.

Конуш тандаба,
Коңшу танда.
Эчки менен койдой,
Болбой, анда.

12.06.2011

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Мамиле).
А. _____ ***** (Баары эле).
Б. _____ (_____).
В. _____ ***** (БНтымак).
В. _____ ***** (Бркырап).
В. _____ ***** (Чыр чыгат).
Г. _____ (_____).
В. _____ ***** (умтулат).

Бөлтүрүк менен чиркей.

Токой мектебинде окуган бөлтүрүк,
-Коемун,-деп, салык төлөбөсөңөр өлтүрүп,
Балдардын баарын коркутчуу,
Жек көрүшчү аны, андыктан көпчүлүк.
Окууга деле көп барбайт,
Бирок компьютер оюндарынан,
Бир да жолу калбайт.
Насыбайды ченеп да салбайт,
Бөрсөйтүп алдыңкы эринин,
Туш келди түкүрө берет,
Тамтыгын кетирип, турган жеринин.
Сүйлөсө тили, тим эле сайрайт.
Салыкбай деген атка конгон.
Таарынтып койгон, ал жандыкты толгон.
Ошол себептүү аны, балдар,
Токой рекети, деп койгон,
Мына ушул эле, анын өнөрү болгон.
Бир жолу ал баарынан чыймыгы,
Жеңил салмактагылар арасында,
Мушташ боюнча мектептин сыймыгы,
Чиркейге салык салды.
- Азыр чайнап салам, сени,- деп,
Эмне тааныбайсыңбы мени?- деп.
Катуу жаалданып барды,
Чиркей дыңылдап тоготпой койсо,
Ага бир аз арданып калды.
-Салык салып баарына,
Сен эмне тынч койбойсуң жанды,
-Деп, чиркей ачууланып,
Бөлтүрүктүн мурдун чагып алды,
Чаңыртып, курч ийнесин сайды.
Ошондо жаңыртып, токойду,
Бөкөң айкырыкты аябай салды.

Чикендин ийнесине деги,
Чыдачуулар чынында барбы?
Андан бери Салыкбай,
Чиркейге жакын жолобойт,
Эмне болгону белгисиз,
Эч бир жанды тонобойт.
Эсирип кеткендер ошентип,
Энчисин алмайын оңолбойт.
Ээнбаштыгы жоголбойт.

Оюн эмес же бир,
Балдар ойногон.
Ошентсе да, кээ бир,
Эси жоктор, болбогон,
Өнөр күтүп алышыптыр,
Кичүүлөрүн тоногон.
Рекет деп, аларды,
Айткылачы деги, аларда,
Тырмактын агындай ар барбы?
Алар болбосо же,
Акылдан адашып калганбы?
Тоношуп классташ,
Мектептеш балдарды.
Алы жеткендерин талаган,
Элестетет,макоо айбанды.
Же иттерди кабаган.
Деги өзүң кимсиң?-деп,
Сурагым келди ошол,
Дардаш,баладан.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Алышат).
А. _____ ***** (Салышат).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Калышат).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Барышат).

Чөнтөкчү бака.

Бака базардагы дасыккан,
Чыгаан чөнтөкчү болду.
Байкеси үйрөткөн,
Ууру кантип, иштетет колду.
-Биздин манжалар билсең,
Өтө эле жолдуу.

Оной олтоң сууруп чыгат,
Чөнтөктөрдөн сомду.
-Деп, айтканы устаттын,
Тынчытпады санаа-ойду.
Аяр эместердин акчаларын,
Далай жолу алып койду.
Сыздатып ачка калтырып,
Арам тамак атка конду.
Напсиси тыйылбай өткөндө,
Аны кара чаар жылан сорду;
Ачылган оозду чөнтөк деп,
Манжаларын сала койду.
Тыбырап калды буттары,
Жылан ошондо ойда тойду.
Кем калышпай устаттан,
Эми инисинин шиши толду.
Тандабаса башка жолду,
Бештен белгилүү эртең,
Кашайгырдын бараар орду.
Минтип жүрө берсе,
Болоор экен, ким колдуу.

Уру өзүнүн же балдарынын,
Ырыскысын жейт-дейт.
Демек, ал өмүр бою,
Эч нерсеге жетпейт.
Канча уурдап жатса да,
Түк бир жарып кетпейт.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Уурдап алат).
А. _____ ***** (Арам тамак).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Болуп калат).

Карга менен сагызган (Же, эне тилин жеригендер тууралуу)

Мекендешкен жашыл бакты,
Түркүн канаттулар биригип,
Бүгүн чоң тамашага батты.
Андагы каркылдак карга оолугуп,
Элге мактанып жатты.
-Текке кеткен жок менин,

Жайкы эс алуу күндөрүм,
Текеге барып теңин,
Тилинин анын үйрөндүм.
Ал эле эмес чет тилдин,
Бир тобунда сүйлөймүн.
Көптөгөн тилди билдим,
Бош колоктоп жүрбөдүм.
Бирок, бир эле бул-күйгөнүм,
Өзүмдүн- каргалардын тилин,
Эне тилим болсо дагы,
Тыңгылыктуу билбеймин,
-Деп, карга, ар кимге бүгүн,
Өтө жагымсыз чыгарып үнүн,
Каркылдап жар салып,
Тантырап жүргөнүн,
Сагызган угуп калып,
Шакылдады ченебей,
Карга энеге барып:
-Кызыңдын эси жок кенедей,
Эне тилин толук билип алып,
Анан мактанбайбы?
Мээсинен айныган немедей,
Сүйлөгөндөн жазганбайбы?
Же аныңдын, маңкурт болооруна,
Убактысы аз калганбы?
-Деп, болуп, оозун жыйганча,
Анын дагы кызы, жанына конуп,
-Торгойдон үйрөндүм ,– деп созуп,
Сайрап кирди, олуп-чолуп.
Эми сагызган кызарды кызынын,
Бул кылыгына абдан уят, мыш болуп.

Минтип өз тилин жеригендер,
Жүрсө керек, араңарда толуп.
Эстери болсо биринчи,
Аны чанганды коюп,
Эне тилде таза сүйлө.
Үйрөнгүнүң демекчибиз толук.
Ондоп обон, кебете – кешпирди,
Ойлон анан чет тилди,
Үйрөнбө-, деп айтпайбыз,
Тирикарак эч кимди.
Бөлөк, чоочун сөздөр кептериңе,
Обу жок аралашып кеткенинде,
Болбос жоосун, кылганыңды билгиниң,
Ал кедерги- алысыраак жүргүнүң.
Эне тилиң- эң ыйыгың,

Аны энеңди, сүйгөнүңдөй сүйгүнүң,
Айтылган бул насаатты,
Андап акылга, электеп эске түйгүнүң.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Жаман, -деп).
А. _____ ***** (Алам, - деп).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Абдан көп).

Эки кумурска.

Бекем бууп алып,
Жиптей ичке белди.
Таң атпай барып,
Кумурска көтөрүп келди,
Өзүнөн чоң жемди.
Чарчаган жок буттары талып.
Уюгу турган жерди,
Бат эле табып,
Чекесинен терин сүрттү,
Тикесинен тура калып:
- О-ой, дейт анда ага,
Эрке кумурска бала,
Эртелеп иштеп,
Эрикпей , орден берели сага,
Артыкбаш мүйүз чыкканы кана?
Экөө эле экен, баштагыдай, ана!
Укмуш сөз айтып салдым , - деп түгөт,
Жерге жата калып шарактап,
Буттарын тыбыратып күлөт.
Ал сөзгө тиги кебелген жок.
Алма быш оозума түшкө,
Эстүү неме теңелген жок.

26.06.2011

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Укпаган).
А. _____ ***** (Уктаган).
Б. _____ (_____).
В. _____ ***** (Таштаган).
Г. _____ (_____).
В. _____ ***** (Жатпаган).

Таранчы менен жарганат,

Түн баласы жарганат,
Досу жокко арданат.
Күндүзү чыкпай үйүнөн,
Жашынып жатат далдараак.
Таранчы менен ал экөө,
Илгери абдан дос болчу,
Бирге болуп ар дайым,
Бирге оюн ойноочу.
Кеч киргенде сүйүнөт,
Ойкуп-кайкып күйүгөт.
Таранчыны чакырат,
Мени тапкын жүрү,- деп,
Таранчы издеп бир жолу,
Жарганат андан жашынат.
Күтө берет күндүзү,
Тапса экен деп, батыраак.
Кайдан табат таппады.
Эч ким билип айтпады.
Сан жеткис мезгил болуптур
Жарганат күтүп жатканы.

Жан дүйнөсү мүнөзү ,
Бир –бирине окшобос,
Айкылачы, ким өзү.
Андайлар эч дос болбос.
Жанында кыйбас досу бар,
Эч нерседен кор болбос.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Баары эле).
А. _____ ***** (Түзүк мамиле).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жан бирге).

Күчүк менен мыймый

Карала күчүк менен кошуна,
Таргылала мышык.
Шашпай жүргөнү менен,
Өтө эле бышык.
Ойнойлу деп барса, күчүк,
Тумшугун койду тытып.
Ачуусу келип, арсылдап үрдү,
Көпкө таарынып жүрдү.
Караланын жумушу көп,
Кайтарган да ошол үйдү.
Капыстан кирип келген кандек,
Тиштеп кое жаздады, -“арр”- деп,
Күнөстөп жаткан мыймыйды,
Бакка чыга качып кутулду,
Анан караса, ылдыйды,
Кандекти кубалап жүрөт,
Жаны калбай үрөт, тим эле,
Чакырылбаган конок,
Араң качып кутулду түгөт.
Карала болгон менен кичине,
Карагылачы кандай кечиримдүү,
Кек сактабай ичине.

Суроолор:

1. Мыймыйдын кыял жоругу кандай, ал кай бир балдардын мүнөзүнө окшошобу?
2. Карала күчүктүн силерге жаккан жактары кайсы?

Чыныгы достун достугу,
Башка иш түшсө билинет.
Таштап коюп жумушун,
Сен эле үчүн жүгүрөт.
Ийгиликке сендеги,
Чын жүрөктөн сүйүнөт.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Карагын).
А. _____ ***** (Аягын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Калаарын).

Сагызган

Чачыратып шилекейин чачып,
Шакылыктап безеленип, шашып.
Сагызган бирде мында, бирде анда,
Көзү көрүп, кулагы уккан,
Кеп-келечтерди ташып.
Тумшугун ачып- жаап тынбайт,
Ушак сөздөрдөн угуп калса,
Оозун араандай ачып, тыңдайт.
Айткандарынын көбү жалган,
Аны анан, ким деген сыйлайт.
Кубалаганга деле көнүп алган.
Кээде арданып ыйлайт.
Жок экен анда намыс-ардан.
Шакылыктаганын эч тыйбайт.
Ары-бери учуп, айыл кыдырып,
Айтаарына маалымат жыйнайт.
Кыпындай сөз сыйбайт,
Анын ичине, “айт, айт”,-деп,
Сагызганды “кеп өнөрү” кыйнайт.
Өмүрү бир орунда турбайт.
Ким деп коет, айткылачы мындайды,
Ал “шакылыктан” бөлөк жумуш кылбайбы?

Бирге экини кошуп,
Ушак десе жата калат,
Кулактарын тосуп.
Чакырбаса да барат,
Шылтоосун табат.
Уккандарына дагы,
Өзүнүкүн кошуп алат,
Жакшылап аралаштырып,
Анан чалмакей чалат.
Эми четинен тарат.
Элди тажат.
Бирок угаарыңды унутпа,
Нааразы болгондордон наалат.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Жаман).
А. _____ ***** (Адам).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жалаң).

В. _____ (_____).

А. _____ ***** (Салам).

Алгыр корооз

Апакай жумурткасын жарып,
Сары жөжө чыга калып,
Темтеңдеп жаны калбай,
Чыйпылдап айгай салып,
Чегиле элек жумурткалардан,
Тебелеп өтө албай,
Аябай буттары, канаты талып,
Тегерегин каранды,
Чарчап олтуруп алып.
Чаар тоок жар салып баарына:
- Эл – журт, мында келгиле,
Менин балапаныма, сарыма,
Мыкты бир ат коюп бергиле.
Турган турпатын көргүлө.
Шумкар болчудай түрү бар,
Эсине баарын түйүп ал.
Угуп турган тооктун сөздөрүн,
Түнкү үкү, бакырайтып көздөрүн,
- Алгыр, коелу атын,
Укпа сөзүн өзгөнүн,
Калганын өзүң билесиң, бачым,
Жарыя кылып жибер,-деди.
Таң калтырды бул сөз элди,
Алгыр,-деп койсо эле, тоок,
Шумкар болуп калабы эми?
Бул болбогон бир жомок,
Дешип, кетишти тургандар тарап,
Ошондон бери алгырын мактаган,
Тооктон эл бүттү тажап.
Күтө туралы аярлап карап,
Жоопту ага келээр күн табат.

Кык тээп, чанын чачкан,
Курт жеп, жанын баккан.
Эптеп жөрмөлөп жүргөндөрдүн,
“Кыргыйы, алгыры” болду ашкан,
Чокуп жечү, коңузду,
Жорголоп бара жаткан,
Тумшугу ачылбай калчу,
Батташып балжыраган баттан.
“Эрен” болду, “Эр” болду,

Көктөн түшкөн көлөкөдөн качкан,
Канаттары болсо дагы,
“Алгыр” ат бек консо дагы,
Аны кабыл албады асман.
Шылдың, уят болуп бүттү,
Алгыр корооз деген аттан.
Бирок өзү курт алганга,
Аттанып түшөт, чапчаң,
Ат койсо эле улуу,
Тоок ойлогон тура,
Укмуш чыгат деп, уулу.
Айта калчы окурман,
Сен кандай ойлойсуң муну?

Мактап койсо, атасы менен апасы,
Сөздөрүнүн болсо дагы ачасы,
Өзүн эр сезип, жүргөндөр бар,
Жүрүм –турумунда көп катасы.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Өзүнүн алын).
А. _____ ***** (Бети калың).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Мактанганын).
А. _____ ***** (Айткандарын).

Класс жетекчи улар менен карга.

- Чыгып барар тепкичи жок эч жеринде,
Аскалуу тоонун тик беттеринде.
Барчын баш болгон балапандар окушат,
“Бүркүт уя” канаттулар мектебинде.
- Үңкүрдүн ичи таза, жайлуу абдан.
Кошуна олтурган парталаш кептерине,
Карга тийише берет чиймелеп,
Күндөлүк, китеп, дептерине.
Ал гана эмес, түркүн кеп жазат,
Класстагы парталардын беттерине.
Эч болбойт:- Кой антпе, мунуң жарабайт,
Адептүү болсоң боло,-дешкенине.
Класс жетекчи улар, атасын чакыртты,
Жедеп эле, айласы кеткенинде.
  - Уулуңуз такыр чектен чыгып кетти,
Бейбаштыгы ашынды, укпай кепти,
Сабактардан жаман бааларды алат,
Билбей калдым, эмне дешти,

Мектепке келбей, оюнга барат,
Компьютерге канча акчасы кетти.
Парталашы кептерди урат,
Ушулары уулуңуздуң өтө уят.
Угуп алып, мындай сөздөрдү,
Карга – атанын жүзү өзгөрдү,
Уялгандан кызарып кетти, бети.
Бала деген болуш керек баладай,
Эми оңолоор, болсо, кичине акыл – эси.
Атасын уят кылды минтип аябай.

_____

Жакшы бала, эл картат,
Жаман бала, жер каратат.

_____

Уйкашмак-чийме.

А. _____ ***** (Эркелеп).
А. _____ ***** (Деш керек).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Эртерээк).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Темселеп).

25.05.2011.

Акыл менен кур намыс.

_____

Кур намыс намыскөйлүгүн көрсөтүп,
Укпастан эч бир орундуу кеп.
Акыл менен тен тайлашты,
-Сенден мен артыгыраакмын,- деп.
Кур намыстын бир туугандары көп.
Жеке, үй-бүлөлүк, улуттугу бар.
Мамлекеттиги беркилердей эле.
Мында кур намыстын ичи тар.
Жөндөн – жөн эле, жулуна берген неме.
Оюндагысын бербейт, сөзгө да келбейт,
Бир туугандарынан оңол,- деп, укса деле жеме.
Ошол оңбогур акыл менен,
Тең тайлашып жатпайбы,
Кое тургула шашпайлы.
Көрсө маселе, мамиледе экен.
Акыл кур намыстан бөлөгү менен,
Ажырагыс ымалада тура бекем.
Экөө ошентип, келише албай жүрүшөт,
Эмнегедир суудай акса деле нечен,

Куюлушуп, кубалашып жылдар.
Кана тапкылачы себебин, ким бар?
Араңарда акылман, калыс, чечен?

Сөздүн айтсак калысын,
Болуу керек намысын.
Намысы жок берендер,
Кантип эле жарысын.
Намыстан кол жуугандар,
Жоготот болгон баарысын.
Куу чирен, деп да коюшат,
Ар- намыстан алысын.

Уйкашмак-чийме.

- А. _____ ***** (Боло албай).
А. _____ ***** (Кое албай).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жаралбай).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Адамдай).

Уйкашмак жана уйкашмак-чийме оюндарынын жасаган иштери.

1. Сабак өтүүдө:
  1. Классты активдештирүүгө,
  2. Өтүлгөн сабакты кайталоого.
  3. Жаңы сабакты түшүндүрүүгө.
  4. Сабакты бышыктоого.
  5. Турмуш менен байланыштырууга
  6. Предмет аралык байланыш.
  7. Сабактын бир элементи катарында.
2. Эне тилин өстүрүү:
  1. Эне тилин сүйүүгө тарбиялоо.
  2. Так, таза сүйлөөгө көнүктүрүү.
  3. Тилдеги каражаттарды туура пайдаланууга үйрөтүү.
  4. Историзм, архаизм сөздөрдү речинде туура колдонууга тарбиялоо.
  5. Речин өстүрүү.
3. Логикалык ой жүгүртүүсүн өстүрүү. Эркин ой жүгүртүү.
4. Чыгармачылык шыгын өстүрүү:
  - 1)Таланттуу окуучуну иликтеп табуу.
  - 2)Талантын ойготуу. Манасчылык, жамакчылык, акындык өнөргө көнүктүрүү.
    1. Адабият теориясы менен тааныштыруу.
    2. Уйкашмак- чийме оюну аркылуу чечендикке тарбиялоо.
5. Адеп-ахлакка, тарбиянын бардык түрүнө иштер иштелет.
6. Тапкычтыкка үйрөтүү.
7. Оюн иретинде иштелет. Динамикалык пауза.

Уйкашмак, уйкашмак-чийме оюнун ойноонун шарттары.

1. Кунт коюп угуп олтуруу.
2. Уйкаштыктарды эске тутуу.
3. Эмне тууралуу сөз болуп жаткандыгын аңдап билүү.
4. Бирдын мазмунуна маани берүү.
5. Ойго келген эле уйкаштыктарды айта бербөө.
6. Элестетүү.
7. Көмөктөштөрдүн ойлорун эске алуу. (Коллективдүү иштөө ыкмасы).

Максаты:

1. Эне тилин барктап, баалап, сүйүүгө тарбиялоо, адеп-ахлакка тарбиялоо.
2. Талант, шыгын өстүрүү.
3. Маданий мурастарга болгон сый-урматын калыптандыруу.
4. Тарбиянын түрлөрүн ишке ашыруу.
5. Жашоо, турмушунда чыгарган тыянагын, пайдаланууга үйрөтүү.
6. Эркин ойлонууга тарбиялоо.
7. Жети Ата сабагында унут болуп бараткан, абалкы элдик педагогиканын бир бутагы Уйкашмак, жана жаңы Уйкашмак – чийме оюндарын ойноого тарбиялоо.

Уйкашмак-чийме оюну.

Жаратылышка аяр мамиле кылууга тарбиялоо.

1.   А. _____ *****   (Барчумун).
              А. _____ *****   (Чаарчыгын).
              Б. _____   (_____).
              А. _____ *****   (Алчумун).
2.   А. _____ *****   (Гулдөрүн).
              А. _____ *****   (Сүйөмүн).
3.   А. _____ *****   (Айланам).
              А. _____ *****   (Жайнаган).
              Б. _____   (_____).
              А. _____ *****   (Сайраган).
4.   А. _____ *****   (Аралап).
              А. _____ *****   (Алма бак).

Кооз көпөлөктөр тууралуу ырлар.

1.   А. _____ *****   (Түркүн түрдө).
              А. _____ *****   (Гүлдөн гүлгө).
              Б. _____   (_____).
              А. _____ *****   (Биздин үйгө).
2.   А. _____ *****   (Конушат).
              А. _____ *****   (Сорушат).
              Б. _____   (_____).
              А. _____ *****   (Тоюшат).
3.   А. _____ *****   (Карачы).
              Б. _____   (_____).
              А. _____ *****   (Канаты).

Уйкашмак-чийме оюну.

Тазалык, өздүк гигиена тууралуу. Өз боюна тыкан, таза болууга тарбия.

Кем уйкаштык.

1. А. _____ ***** (Көңүл бурбаса).
А. _____ ***** (Көйнөк булгаса).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жуунбаса).

Кезектүү уйкаш.

2. А. _____ ***** (Албагын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Ар дайым).
3. А. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Карабайт).
В. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Тарабайт).

Кесишкен уйкаштык размери менен жазылат.

4. А. _____ ***** (Кир экен).
Б. _____ ***** (Тазалык).
А. _____ ***** (Нечен).
Б. _____ ***** (Тазарып).

Түгөл уйкаштык менен жазуу, таза жүргөн бала тууралуу жаз.

5. А. _____ ***** (Сүйүнгөн).
А. _____ ***** (Жүгүргөн).
А. _____ ***** (Кийинген).

Кем уйкаштык менен жаз. Кир жүрүп, оору жүгүзүп алган бала тууралуу жазылат.

6. А. _____ ***** (Болбоду).
А. _____ ***** (Колдору).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Ойноду).
А. _____ ***** (Болжолу).

“Ата-энеңдн сыйласаң, өз балдарыңдан сый көрөсүң”

Түгөл уйкаштык

1. А. _____ ***** (Табышкан).
А. _____ ***** (Багышкан).
А. _____ ***** (Алыстан).
А. _____ ***** (Жанышкан).

Кем уйкаштык

2. А. _____ ***** (Жалынган).
А. _____ ***** (Сагынган).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жанындан).

Кезектүү уйкаштык

3. А. _____ (_____).
А. _____ ***** (Эмгеним).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Эмгегин).

Кесишкен уйкаштык

4. А. _____ ***** (Атасын).
Б. _____ ***** (Ар дайым).
А. _____ ***** (Батасын).
Б. _____ ***** (Алганың)же, (Арнагын).

Кезектүү уйкаштык

5. А. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Арнагын).
В. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Албагын).
Г. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Балдарың).

Түгөл уйкаштык

6. А. _____ ***** (Өмүрдү).
А. _____ ***** (Көңүлдү).
А. _____ ***** (Төрүңдү).

Достук тууралуу ойлор түшүрүлөт.

1. А. _____ ***** (Жалганын).
А. _____ ***** (Ар дайым).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Арнагын).
2. А. _____ ***** (Ар дайым).
А. _____ ***** (Жардамын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Албагын).
3. А. _____ ***** (Калпы жок).
А. _____ ***** (Жакшы дос).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Бөлбөйт).
4. А. _____ ***** (Бербейт).
А. _____ ***** (Келбейт).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Бөлбөйт).

Жаман дос тууралуу.

5. А. _____ ***** (Жарабайт).
А. _____ ***** (Карабайт).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Санабайт).
6. А. _____ ***** (Кол бербейт).
А. _____ ***** (Бир келбейт).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Билгин,- дейт).

**1- тема: Элпектик, эмгекчилдик, кичипейилдик өндүү
үлгүлүү жүрүш- туруштарга байланыштуу.**

Кем уйкаштык.

1. А. _____ ***** (Тил алат).
А. _____ ***** (Турбайт карап).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Сүйүнүп барат).

Кесишкен уйкаштык менен жазылат.

2. А. _____ ***** (Эмгекти).
Б. _____ ***** (Жазмак).
А. _____ ***** (Бермекпи).
Б. _____ ***** (Азамат).

Кезектүү уйкаштык

3. А. _____ ***** (Жакып).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жатып).

Кичипейилдүүлүккө байланыштуу текст.

4. А. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Мүнөзү).
В. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Гүл өзү).

Кем уйкаштык

5. А. _____ ***** (Ар дайым).
А. _____ ***** (Жардамын).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Балдарын).

Түгөл уйкаштык менен жазылат.

6. А. _____ ***** (Эмил).
А. _____ ***** (Жеңил).
А. _____ ***** (Көңүл).
А. _____ ***** (Кичи пейил).

Уйкашмак – чийме оюну.

Тема: Эмгекчил, сарамжал, мээнеткеч адамдар коомдун түркүгү.

Эмгекчил, сарамжал, мээнеткеч адамдар экономикалык байлык жаратуучулар экендиги, бүгүн алардын катарына бизнесчилер, ишкерлер тобунун кошулганы, алардын жараткан аракеттеринин натыйжасында эл жумуш орундары менен, жардам күткөн социалдык катмарлар пенсия, степендия, айлык менен камсыз болуп жаткандыктары айтылып, окуучулар мына ошол сапаттарга тарбияланууга багыт берилет.

Кем уйкаштык.

1. А. _____ ***** (Кылбастан).
А. _____ ***** (Тынбастан).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Сый – урматтан).
2. А. _____ ***** (Болбосо эмгек).
А. _____ ***** (Кимдер бермек).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Кайдан келмек).

Кезектүү уйкаштык.

3. А. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Кереги).
В. _____ (_____).
Б. _____ ***** (Береби).

Кем уйкаштык

4. А. _____ ***** (Чачпагын).
А. _____ ***** (Тапканың).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Арт жагын).

Түгөл уйкаштык

5. А. _____ ***** (Мээнеттен).
А. _____ ***** (Сен эртең).
А. _____ ***** (Элге тең).

Уйкашмак.

Ата – бабаң тээ илгери жашаган,
Күн сыяктуу тийип турган жарыгың.
Урпактары- бутактары жайылган,
Жети атаң- өмүр берген (т.м.р.ң.).

Жети атасын билбегендер –жетесиз,
Сайда саны жок макулук саналат.
Санжыраны билүү керек-каада-салт,
Түпкү тегин качан, кайдан (ж.р.л.т?)

Тээ байыркы замандарда ким болгон,
Ата, жотоң, жетең эмне кылышкан?
Кимдин досу, кимдин касы болушуп,
Кайсыл жерди жердеп, кайда (т.р.шк.н?).

Уйкашмак-чийме.

1. А. _____ ***** (Кирбеген)
Б. _____ (_____)
А. _____ ***** (Дил деген).
2. А. _____ ***** (Билбеген).
А. _____ ***** (Сүйлөгөн).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Гүлдөгөн).
А. _____ ***** (Кул менен).
3. А. _____ ***** (Дайынын).
А. _____ ***** (Айылың).
А. _____ ***** (Жарыгың).
А. _____ ***** (Жарымын).
А. _____ ***** (Намыс- арынын).
4. А. _____ ***** (Туулган жерин).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Ата-тегин).
А. _____ ***** (Акылы кемин).
А. _____ ***** (Жедирип жемин).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Бир тууган элин).
А. _____ ***** (Сөз эместигин).

Уйкашмак

Тема: Ата мекенге болгон кусалык деген эмне?

Ата-бабам кастарлап,
Жер – сууга ат коюптур.
Карегиндей көзүнүн
Кас душмандан (к.р.пт.р).

Бйыктыгы жеримдин
Ата –Журтум элимдин,
Мекендеген мекени
Кусалык деген (с.з.мд.н.).
Күчтүүлүгүн билип ал.
Жүрөк байкуш эзилдиң,
Алыска сапар жүргөндө.
Не жетсин, айтчы мекендеш,
Ата-журтту (с.йг.нгө.).
Таппайсың башка мекенди,
Жок мекен бөлөк, (д.йн.дө.).

Уйкашмак

Тема: Кичипейил, жапакеч жана элпек бол.

Эмнеликтен кээде уят болосун,
Мактоолорго кайсы учурда тоесун?
Жаман адат, кыялдарың бар болсо,
Сен аларды качан кантип (ж.ес.н?).

Эринчээктик кантип сени оңосун,
Анан кантип “4” ;“5”, сага жолосун.
Болгон дүйнө, байлыгыңды туура эмес,
Пайдаланчы, ал четинен (к.р.с.н).

Сарамжалдуу күтүнбөсөң бар нерсең,
Кереги тийет, эртең анын дебесең.
Коромжуга учуратсаң анда сен,
Эч убакта байлык топтой албайсың,
Өз бактыңды, колуң менен (б.йл.йс.н).

Уйкашмак.

Тема: Сөз көтөрүмдүү, жайдары, кең пейил бол.

Жакшы болсун, деп ойлоп,
Кемчилиги жоголуп,
Досуң сага сын айтса,
Калышың керек (оң.л.п).

Болсо сенде кемчилик,
Ал мүнөздү оңдогун
Кежирленип сөз укпас,
Жаман бала (б.лб.г.н.).
Кежирлик менен кекчилдик,
Жаман аны койгунуң.
Айкөлдүккө үйрөнүп,
Кечиримдүү (б.лг.н.ң.).

Уйкашмак

Тема: Сыйчыл мүнөз адамды ажарлантат.

Адамда асыл сапаттар,
Калыптанат жашынан,
Жакшы мүнөз, кыялга,
Үйрөнүү керек (б.ш.н.н.)

Жакшы үй-бүлө үзүрү,
Адептүү болсо баласы.
Ага үлгү боло алат,
Тартиптүү эже- (аг.с.).

Сылык, сыпаа, сыйчыл бол.
“Сиз” деп сүйлө, ар дайым.
Үй – бүлөдөн башталат,
Үйрөтсө ага (б.лд.р.н.)

Кабакты бүркөп жүрбөгүн,
Ажарлан, күлүп- жайнагын,
Жагымдуу, сүйкүм сүйлөгүн.
Ырсалаңдап ыгы жок,
Шылдыңдап элди к.лб.г.н.).
Сылык, сыпаа (м.н.з.ң.).
Күзгүсү жан (д.йн.нд.н).
Ажарланып, сулуусуң,
“Сиз,” – деп, сылык сүйлөсөң.
Үтүрөйтүп кабакты,
Бүркөп алсаң (к.лб.ст.н).
Көрүнөсүң түрү суук, ал тургай,

Бир тууганга бирге (.ск.н.).
Сылык бол, оңдо мүнөздү,
Ушул бойдон (ж.рб.ст.н.).

Уйкашмак

Тема: Эмгекчил, сарамжал, мээнеткеч адамдар коомдун түркүгү.

Маңдай терин төгүп иштеп, эл үчүн,
Мээнеттенип аянбаса, эч күчүн.
Дыйкан болсо, жазда эккен эгинден,
Кырман толо алса, басып көп (т.ш.м.).
Бизнесчиби, же ишкерби табарман,
Эмгегинен толо байлык (ж.р.лг.н.).
Жумушчу орун тапса, камдап элине,
Жардыларга жардам берсе, алардан,
Бата алып, илгерилеп иштери,
Байлыгы артып дил тазарып, агарган.
Эмгектенсең кирет үйгө киреше,
Ырыс- кешик толуп, ташып, (м.ң) эсе.
Жалкоолукка алсаң эгер бастырып,
Коет сенин курсагыңды ач (к.л.п.).

Уйкашмак

Тема: Адамдагы жосунсуз жоруктар.. Кек жана кекчилдик.

Араздаша кеткенде
Айрым балдар эстешет.
Унутпай өч алам-деп,
Кечирип койбой, (к.кт.ш.т.).
Кечирим менен айкөлдүк,
Келишип турат адамга.
Кечиргенди билбеген,
Кекчилдик өтө (ж.м.н да).
Келечеги андайдын,
Кемип калат билгиле.
Айкөл болуп ар дайым,
Кек сактабай, (ж.рг.л.).
Кең пейил жоомарт болгула,
Кектешүүнүн ордуна.
Билсеңер сапат адамдык,
Бербейт эч бир (ж.л) буга.

Уйкашмак

Тема: Мактанчаактык жана кошоматчылык.

Өйдө - төмөн сүйлөгөн,
Мактанмайын жүрбөгөн,
Куудулсунуп, сөз айтса,
Эч ким деле (к.лб.г.н).
Меникиндей мээлейди,
Таппайсың- дейт, дүйнөдөн.
Жооп бер,- десе, эжейи,
Сүйлөй албай (с.рд.г.н).
“Беш” алдым деп мактанат,
Бала өзү, сабак билбеген.
Алы жетпеген балдарды да,
Токмок жээрин билбей, (т.лд.г.н).
Мына ушундай, кээде бейбаш,
Жашырып аны, актанчаак.
Мурдун көтөрүп, өпкөсүн көптүрүп,
Анан өтө эле (м.кт.нч..к).
Дагы бир бала болду уят,
Алы жеткендерди сабап, урат.
Алы жетпегендерге бөйпөндөп,
Ар несесин берип, (т..с.м к.л.т).

Уйкашмак

Тема: “Ачуу душман акыл дос”

Өзүн-өзү кармай албай чамынып,
Жини келип мушташууга камынып.
Өтө жеңил, сөз көтөрө албаган,
Жаман мүнөз жүргөн дайым, камыгып.
Жөн – жай, сыпайы, сылык,
Жумшак сөз эч билбеген,
Оройлонуп, уруш сөзүн (с.йл.г.н),
Сөз айтсаң эле, тырчыгып,
Кабагын ачып, (к.лб.г.н).
Ал жүргөн жерден чыр чыгып,
Койсоң болду унчугуп,
Сөгүнмөйүн (ж.рб.г.н).
Билсең андай балдарды,
Бир адам дагы сүйбөгөн.
“Ачуу душман акыл дос”,
Кана эмесе, сен дагы,
Бул талкууга акыл кош.
Адеп, акыл, ыйманың,
Түбөлүк сага (.с.л д.с).

Уйкашмак

Тема: Кыргыз эли - жаратман калк.

Үстүнө үйүн, кийерине кийимин,
Алыс жолго минерине (к.л.г.н).
Байыртадан дайындаган кыргызым,
Желектеги түндүгүн (б.з .й.н.н).
Кылымдардын түпкүрүнөн алыстан
Кыргыз эли Манас айтып (к.л.шк.н).
Рухунда колдоп келет өз калкын,
Айкөл, баатыр, шер Манасы арстан.
Тили элимдин байыды экен каяктан,
Кайсы элде бар, ашкан эпос Манастан.
Үрп-адаты, салт-санаасы жараткан.
Оозеки элдик чыгармага өтө бай,
Кыргыз элим өзгөчө бир (ж.р.тм.н.).

Уйкашмак-чийме.

1. А. _____ ***** (Төрт түлүк малын).
А. _____ ***** (калың).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Куйрук жалын).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Баарын).
2. А. _____ ***** (Тоо гүлүн).
А. _____ ***** (Боз үйүн).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Дүйүм).
3. А. _____ ***** (Жыргаган).
А. _____ ***** (Ырдаган).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Сыйлаган).
В. _____ (_____).
А. _____ ***** (Турбаган).

Уйкашмак

Тема: Элдин пейили, сыйчылдыгы, меймандостугу.

Кыргызыма бериптир ак көңүлдү.
Ала-Тоодо өткөрсүн –деп, бийик,
Шайдоот, көрктүү өмүрдү.
Мейман келип калса, ашын жайнаткан,
Ачык маанай, бериптир кең (п.й.лд.).
“Конок – үйдүн куту” дешет элимде,
Мейман күтөт олтургузуп (т.р.н.).
Ысык-Көлдү, мөңгү, мөлтүр булакты,
Ала-Тоосун бербегендир жөн эле.
Кыргыз элим, Манас колдоп турганда,
Кана айтчы, кайсы элден кем эле?

Уйкашмак- чийме

1. А. _____ ***** (Кучагың).
А. _____ ***** (Бутагың).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Кут алгын).
2. А. _____ ***** (Ар дайым).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жайганын).

Уйкашмак

Тема: Элдин кыз балага, аялзатына болгон урматтуу мамилеси.

Айга, күнгө, гүлгө теңеп кыздарын,
Акындар да аларга арнап ырларын,
Кыргыз элим сыйлап келет, ал тургай,
Кыздарынын жүрөктөгү (с.рл.р.н).

Жүзүндөгү жайнап турган нурларын
Аялзаттын эне болуп турганын.
Өз боюнда тогуз айдай көтөрүп,
Анан келип ымыркайдын (т..лг.н.н).
Ак сүтүн берип, бөлөп энең, мээримге,
Чоңойтконун эсте, унутпай (с.йл.г.н).
Сен да эркелет, урмат кылып, (ж.р д.й.м).

Уйкашмак- чийме

1. А. _____ ***** (Тийишсе).
А. _____ ***** (Билишсе).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Жүрүшсө).

2. А. _____ ***** (Көрүнүп).
А. _____ ***** (Сөгүнүп).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Төгүлүп).

3. А. _____ ***** (Кыздарды).
Б. _____ (_____).
А. _____ ***** (Мырзабы).

Уйкашмак

Тема: Атына заты төп келген чүрөктөй көлдөр кимде бар?

Көлдөрдү бизде кыргызда,
Теңешет чүрөк, сулууга,
Ысык-Көл кандай керемет,
Чак келет эмне мунума.
Соң – Көл кандай керемет,
Көркүнө эмне (т.ң.л.т),
Сарычелек, Чатыркөл,
Мындайды эч ким (к.р. .л.к).

_____

Тоолордо майда көлдөр көп.
Көлтөр, Үкөк аталган.
Өзгөчө суусун кандырып,
Ичкен адам (ж.ш.рг.н).

_____

Көгүш жон, ак боор балыктар,
Чагылып күнгө ойногон.
Жайкысын келип эс алып,
Жаштар жээгин (б.йл.г.н) .

_____

Сыймыгы кыргыз элимдин,
Чүрөктөй болгон көлдөрү.
Тоолордун ичи толтура,
Тунук көлдүү (т.рл.р.).